

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราขุน จะแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูล ออกเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน

ตอนที่ 2 การศึกษากระบวนการทำงานศิลปะของศิลปิน

โดยในการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นการนำเสนอในลักษณะที่เป็นเนื้อหาความเรียง, ตาราง และภาพถ่ายดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน

การศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน เดชา วราขุน เพื่อให้เป็นพื้นฐานที่จะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจ กระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน ว่ามีการกระบวนการ และที่มาของการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ว่าเป็นอย่างไร ซึ่งจากการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปินนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 6 ประเด็น ดังต่อไปนี้ คือ

1. ประวัติชีวิตส่วนตัว
2. ประวัติชีวิตครอบครัว
3. การดำเนินชีวิตประจำวัน
4. ประวัติการศึกษา และการทำงาน
5. ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ
6. ประวัติของผลงานศิลปะ

1. ประวัติชีวิตส่วนตัว

นายเดชา วราขุน เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2488 ปัจจุบันอายุ 51 ปี ภูมิลำเนาเดิมในระยะเริ่มแรกตั้งแต่เกิดอยู่แถววงเวียนใหญ่ ธนบุรี เป็นบุตรคนสุดท้องของร้อยตรีสุรดี และนางสอิ่ง วราขุน มีพี่ชายอีก 2 คน คือว่าที่ร้อยตรีทัศนัย วราขุน และนาวาอากาศโททวี วราขุน (เดชา วราขุน, บัณฑิต, 6 ตุลาคม 2527) ศิลปินได้อาศัยอยู่ที่บ้านแห่งนี้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งอายุได้ 6 ปี จึงย้ายมาอยู่แถว ๆ สนามกีฬาแห่งชาติ ประมาณ 1 ปี แล้วย้ายไปอยู่บ้านพักของอาคารสงเคราะห์ ซอยรางน้ำแถวอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ อาศัยอยู่ที่นี้จนกระทั่ง พ.ศ. 2520 ก็ย้ายมาอยู่ใน

ที่อยู่ปัจจุบันในซอยประชาสันติ ถนนรัชดาภิเษก ชีวิตของศิลปินส่วนใหญ่จึงอยู่ในเมือง ถือได้ว่าเป็นคนกรุงเทพโดยกำเนิด

ที่อยู่อาศัยในปัจจุบันของศิลปินตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ 197 ซ.ประชาสันติ ถ.รัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ โดยมีอาคาร 3 หลังอยู่ในบริเวณเดียวกัน บรรยากาศภายในบ้านจะร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ มีบ่อปลาน้ำตกขนาดย่อม ๆ และกรงนกที่อยู่ในบริเวณหลังบ้าน อาคารหลังใหญ่จะเป็นที่อยู่อาศัยของสมาชิกครอบครัวสวนใหญ่ บ้านหลังที่ 2 จะอยู่อีกมุมหนึ่งด้านหน้าเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัวน้องภรรยา บ้านหลังที่ 3 จะเป็นอาคารขนาด 1 ชั้นครึ่ง ซึ่งเป็นที่พักและห้องทำงานศิลปะของศิลปิน ศิลปินจะอาศัยอยู่ภายในบ้านหลังนี้เป็นส่วนใหญ่ ภายในห้องทำงานของศิลปินจะมีเนื้อที่ประมาณ 4 x 9 เมตร เป็นห้องโถงพื้นที่ตรงกลางจะโล่งเพื่อใช้ในการทำงานศิลปะ ตามผนังก็จะประดับไปด้วยภาพถ่ายครอบครัวผลงานศิลปะของศิลปินเอง และของเพื่อนศิลปินบางคน นอกจากนี้ยังมีโต๊ะทำงานขนาดใหญ่ บริเวณนั่งพักผ่อน มีชั้นวางเครื่องเสียง และโทรทัศน์ บริเวณข้างห้องทำงานยังแบ่งพื้นที่ออกเป็นห้องเล็กซึ่งศิลปินให้สำหรับเป็นห้องนั่งเล่นและอ่านหนังสือ ภายในจะมีหนังสือที่เกี่ยวกับศิลปะอยู่มากมาย มีภาพผลงานศิลปะของศิลปินและเพื่อน ๆ แขนงอยู่ อาคารหลังนี้จึงเป็นสถานที่ที่ศิลปินใช้ชีวิตอยู่มากที่สุด เพื่อในการทำงานศิลปะ และพักผ่อน

อุปนิสัยส่วนตัวของศิลปินจะเป็นคนที่เรียบง่าย ค่อนข้างจะเก็บตัวไม่ค่อยชอบวุ่นวายกับใครในสังคม ไม่ค่อยชอบบอกงานอะไรที่หรูหรา ชอบทำอะไรที่ตามใจตัวเอง ชอบทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตัวเองเพื่อให้ตนเองมีความสุข ปกติศิลปินจะไม่ค่อยยินดียินร้ายอะไรกับใคร เป็นคนที่ดูสงบนิ่งเฉย ๆ ไม่ค่อยชอบมีปัญหาอะไรกับใคร บุคลิกการแต่งกายก็จะแต่งตัวธรรมดา ๆ เรียบง่าย สม่่าเสมอแต่งตัวธรรมดาามาตั้งแต่สมัยอยู่ศิลปะแล้ว ไม่ได้ไปตามแฟชั่น หรือสร้างภาพลักษณ์ภายนอกให้ดูเป็นศิลปินแตกต่างจากคนทั่วไป เพราะตัวศิลปินมิได้เห็นความสำคัญของการเสนอรูปลักษณะภายนอกหรือเปลือกของตัวศิลปินให้ออกมาเป็นภาพที่แปลกตาของผู้คน และคิดว่าศิลปินก็เป็นแค่นั้น ๆ หนึ่งเหมือนกันแต่มีความสามารถในการทำงานศิลปะเท่านั้น นอกจากนี้ศิลปินยังมีอุปนิสัยที่ไม่ค่อยชอบพูดหรืออธิบายอะไรมากนักซึ่ง อาจจะเป็นนิสัยของคนรุ่นเก่าที่เรียนมาทางด้านศิลปะมักจะมีลักษณะเป็นแบบนี้ แต่เนื่องจากตัวศิลปินเดชาเองปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนในระดับมหาวิทยาลัยจึงได้พัฒนาในเรื่องการพูดนี้ได้ดีมากยิ่งขึ้น

นอกจากความสนใจในการทำงานศิลปะแล้ว ศิลปินยังมีความสนใจในด้านอื่น ๆ อีกด้วย โดยอาศัยความเป็นช่างของศิลปิน ศิลปินจะทำทุกอย่างด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการตัดกระดาษ ตัดหมวก ทำเฟอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะเอง หรือแม้กระทั่งบ้านซึ่งศิลปินก็ลงมือออกแบบเอง

สร้างด้วยฝีมือของตนเอง เพียงแต่จ้างช่างมาลงเสาเข็ม และมุงหลังคา นอกนั้นศิลปินจะสร้างเอง ได้หมด ไม่ว่าจะเป็นการก่อผนัง ปูพื้นกระเบื้อง ฯลฯ (เดชา วราขุน, สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2538) สำหรับสาเหตุที่ทำให้ต้องทำทุกอย่างเองเพราะ แต่เดิมฐานะทางเศรษฐกิจของศิลปินค่อนข้างจะยากจน และเป็นคนที่ชอบเรียนรู้ คิดว่าตัวเองสามารถทำได้ จึงพยายามทำทุกอย่างด้วยตัวเอง โดยศิลปินให้ทัศนะว่า การทำสิ่งต่าง ๆ เองนั้น เป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และก็มีความสุข ความภาคภูมิใจด้วย

2. ประวัติชีวิตครอบครัว

ครอบครัวก่อนการแต่งงานของศิลปิน จะประกอบไปด้วยพ่อ คือ ร้อยตรีสุรต วราขุน แม่ คือ นางสะอิ่ง วราขุน และมีพี่ชายอีก 2 คน คือ ว่าที่ร้อยตรีทัศนีย์ วราขุน และนาวาอากาศโท ทวี วราขุน คุณพ่อของศิลปินมีอาชีพเป็นเสมียน อยู่กรมพลศึกษา ส่วนพี่ชายคนโตเป็นสารวัตรรถไฟ ทำงานเกี่ยวกับทางช่างของการรถไฟแห่งประเทศไทย ส่วนพี่ชายเป็นนาวาอากาศโท ในกองทัพอากาศ จะเห็นได้ว่าบุคคลในครอบครัวของศิลปินไม่มีผู้ใดที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับทางด้านศิลปะเลย ชีวิตในวัยเด็กที่อาศัยอยู่กับครอบครัวของตนเองก็ไม่ได้โดดเด่นอะไร ศิลปินจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับบิดา-มารดามาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ส่วนทางด้านพี่ชายจะแต่งงานแยกครอบครัวออกไป ตั้งแต่ศิลปินยังเด็ก ชีวิตของศิลปินจึงผูกพันกับชีวิตครอบครัวเป็นอย่างมาก นอกจากครอบครัวของตนเองแล้ว ศิลปินยังนำเอาครอบครัวฝ่ายภรรยามาอยู่ด้วยกัน สภาพครอบครัวของศิลปินจึงเป็นครอบครัวใหญ่ ชีวิตในวัยเด็กของศิลปินนั้น ก็อยู่กับอย่างธรรมดา ๆ พ่อแม่ไม่ค่อยจะได้บังคับหรือสนใจอะไรมากนัก เพียงแต่บังคับให้เรียนอย่างเดียวเท่านั้น แต่ก็ไม่ส่งเสริมให้ศึกษาทางด้านศิลปะ ซึ่งก็เป็นธรรมดาของคนในยุคนี้ที่เห็นว่าการประกอบอาชีพทางศิลปะนั้น เป็นอาชีพที่ไม่น่าสนใจ ผู้สาขาอาชีพอื่นไม่ได้ แต่การเลือกศึกษาทางด้านศิลปะของศิลปินก็ใช้วิธีการไปสอบให้ได้มาก่อนแล้วจึงค่อยมาบอกกับบิดา-มารดา ซึ่งพอได้แล้วเขาก็ไม่รู้จะว่าอะไรก็ให้เรียนไปเรื่อย ๆ ครอบครัวของศิลปินก่อนการแต่งงาน จึงไม่มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการศึกษาหรือการทำงานทางด้านศิลปะของศิลปิน

ครอบครัวหลังการแต่งงานของศิลปิน จะประกอบไปด้วยภรรยา คือนางกัญญา วราขุน (อนากุล) และบุตร 2 คน คือ นางสาวศรันยา วราขุน เกิดเมื่อ พ.ศ 2518 และ นางสาวอภิตา วราขุน เกิดเมื่อ พ.ศ 2522 (เดชา วราขุน, บันทึก, 6 ตุลาคม 2527) ศิลปินได้พบภรรยาคนนี้ ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่าง ปีที่ 3 ขณะที่ฝึกสอนก็ไม่ได้สนใจอะไร แต่บังเอิญภรรยาของศิลปินเกิดความสนใจอยากจะศึกษาต่อที่โรงเรียนเพาะช่าง จึงได้ไปปรึกษากับครูพี่

เลี้ยงของศิลปิน ซึ่งก็ได้แนะนำให้ติดต่อกับตัวศิลปิน ซึ่งในขณะนั้นยังคงเป็นนักศึกษาปีสุดท้ายของโรงเรียนเพาะช่าง จึงได้รู้จักกัน ช่วงนั้นศิลปินจบการศึกษาปี 3 จากโรงเรียนเพาะช่างพอดีจะไปลองสอบเข้าคณะจิตรกรรม ประติมากรรม (ในขณะนั้นยังไม่มีสาขาภาพพิมพ์) มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงไปฝึกมือเขียนรูปที่ศิลปากรก็พาภรรยา(ขณะนั้นเพิ่งรู้จักกัน)ไปด้วย คนที่ไปฝึกที่นั่นส่วนใหญ่ก็เข้าวิทยาลัยช่างศิลป์กัน ศิลปินเลยพาไปสอบเข้าวิทยาลัยช่างศิลป์ซึ่งสามารถสอบได้ แล้วตัวศิลปินเองก็เข้ามาวิทยาลัยศิลปากรได้ตามที่หวังไว้ ปกติภรรยาศิลปินจะเป็นคนที่เรียนเก่ง แต่มีความสนใจทางด้านศิลปะเป็นอย่างมาก จึงต้องการศึกษาทางด้านนี้ ภรรยาเรียนอยู่ได้ 2 ปีก็สอบเข้าคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ ก็เลยได้เรียนอยู่ด้วยกัน ความสนิทสนมจึงมีมากขึ้น จนกลายเป็นคนรักกัน จนกระทั่งศิลปินจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ภรรยาของศิลปินจบหลักสูตรอนุปริญญาที่ข้ามไปเรียนต่อทางด้านเวชนิศาสตร์การแพทย์อยู่ 2 ปี แล้วก็บรรจุเข้าทำงานที่โรงพยาบาลศิริราช ศิลปินคบกับภรรยาคนนี้อยู่ 9 ปี จึงแต่งงานกัน ในปีพ.ศ. 2516 (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) โดยย้ายมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายสามีที่ซอยรางน้ำระยะหนึ่ง แล้วก็ย้ายมาอยู่ในที่อยู่ปัจจุบันของศิลปิน พร้อมกับนำครอบครัวของฝ่ายภรรยามาอยู่ด้วย บุตรของศิลปินทั้ง 2 คน คนโตที่ชื่อ นางสาวศรันยานันท์กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบันอายุ 21 ปี ส่วนบุตรอีกคน คือนางสาวอภิตา กำลังขึ้นชั้น ม.6 โรงเรียนเซนต์คาทาลีน อายุ 17 ปี ในปัจจุบันศิลปินมีสถานภาพเป็นม่าย เนื่องจากภรรยาได้เสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็งในปอด เมื่อประมาณ 2 ปีที่แล้ว ก่อนที่จะเสียชีวิตหมอบอกว่าจะอยู่ได้อีก 6 เดือน แต่ด้วยความรัก และความดูแลเอาใจใส่ดี จึงทำให้ภรรยาของศิลปินมีชีวิตอยู่ได้ถึง 2 ปี 4 เดือน ซึ่งศิลปินก็ได้พยายามทำอย่างดีที่สุดแล้ว อยากจะไปไหนอยากจะทำอะไรก็จะทำให้ทุกอย่าง ช่วงนั้นจะเป็นช่วงที่จะพยายามใช้เวลาให้อยู่กับภรรยามากที่สุด จนต้องลาออกจากตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาศิลปะศิลปกรรม ซึ่งขณะนั้นกำลังดำรงตำแหน่งอยู่ เพื่อมาดูแลภรรยาอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งเสียชีวิต

บทบาทภายในครอบครัวในฐานะที่เป็นสามี, พ่อ, หรือหัวหน้าครอบครัวของศิลปินนั้น ศิลปินจะเป็นผู้ที่รับผิดชอบดูแลทุกอย่าง จะเป็นคนที่รักและเอาใจใส่ต่อครอบครัวมาก ปกครองลูก ๆ หรือภรรยาเหมือนลูกหมด เพราะทุกคนในครอบครัวจะให้เกียรติและเชื่อฟังโดยตลอดไม่ค่อยมีปัญหาอะไร ศิลปินจะเป็นผู้ที่ทำงานหาเลี้ยงครอบครัวเป็นหลัก และดูแลเรื่องการเงินการใช้จ่ายภายในครอบครัวของอาจารย์เองทั้งหมด การดูแลเอาใจใส่ลูก ก็จะดูแลเอาใจใส่อย่างดีไม่ว่าใคร ๆ ในบ้านจะไปไหนอาจารย์ก็จะไปส่ง ไปเป็นเพื่อน มีลักษณะเป็นคนรักครอบครัวมากไม่เคยเหลวไหล อาจจะเป็นเพราะนิสัยชอบอยู่กับบ้าน อยู่กับครอบครัว และการทำงานศิลปะ

ชีวิตของศิลปิน จึงหมดไปกับสิ่งเหล่านี้ ปัจจุบันถึงภรรยาของศิลปินจะเสียชีวิตไปแล้ว ตัวศิลปินก็ยังคงรักครอบครัวเหมือนเดิม ค่อยดูแลลูก ๆ ต่อไป การเลี้ยงดูก็จะไม่เคยดว่า หรือดี จะอยู่แบบเพื่อน ลูก ๆ จึงรักศิลปินเหมือนเพื่อนคนหนึ่งถ้ามีอะไรก็คุยกัน อยากจะไปเรียนพิเศษ อยากจะทำอะไรก็มาปรึกษา อยากจะไปดูหนัง กินข้าวก็พากันไป แล้วลูก ๆ ก็จะมี ความภูมิใจในตัวศิลปินเป็นอย่างมาก เวลาไปส่งลูก ๆ ที่โรงเรียนหรือที่มหาวิทยาลัย ลูก ๆ ของศิลปินจะมีความรู้สึกที่ดี

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวในปัจจุบันก็ยังคงอบอุ่น ศิลปินก็ยังคงช่วยเลี้ยงดูพ่อแม่ของภรรยาอยู่ต่อไปถึงแม้ว่าภรรยาจะเสียชีวิตไปแล้ว ผู้ใหญ่ภายในบ้านก็มีส่วนช่วยดูแลบ้านเวลาที่คนอื่น ๆ ไปทำงาน หรือไปเรียนหนังสือ จึงมีความรู้สึกสบายใจ ไม่ต้องเป็นห่วงบ้าน เพราะมีคนดูแลอยู่ตลอด พี่น้องฝ่ายภรรยาก็ให้ความเคารพนับถือ และสนิทสนมกับ ศิลปินเป็นอย่างมาก มักจะแวะเวียนไปนั่งคุยบ้านนั้นบ้านนี้มีกิจกรรมร่วมกันตลอด ปัจจุบันเลยเป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบไปด้วย 3 ครอบครัว แต่ก็ไม่มีปัญหาอะไร ใครอยากจะทำอะไรก็ทำ อยู่กับอย่างสบาย ๆ จึงรู้สึกเป็นกันเองไม่ค่อยมีเรื่องอะไร

จากการศึกษาประวัติชีวิตครอบครัวของศิลปินพบว่า ครอบครัวของศิลปินเป็นครอบครัวที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันเป็นอย่างมาก เป็นครอบครัวที่อบอุ่น สมาชิกภายในครอบครัวอยู่กันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาเป็นครอบครัวใหญ่ มีสมาชิกภายในครอบครัวรวมกัน 13 คน โดยมีศิลปินเป็นหัวหน้าครอบครัว ดูแลรับผิดชอบครอบครัวทุกอย่าง ทั้งครอบครัวของตัวเอง และครอบครัวฝ่ายภรรยา แต่จากการศึกษาพบว่าบุคคลภายในครอบครัวไม่ค่อยจะมีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะของศิลปินมากนัก จะมีก็เพียงแต่ภรรยาของศิลปินเท่านั้นที่คอยส่งเสริม และเป็นกำลังใจในการทำงานศิลปะมาโดยตลอด ไม่เคยคัดค้านถึงแม้การทำงานศิลปะในระยะเริ่มแรกจะไม่ได้มีผลทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้นก็ตาม ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าภรรยาของศิลปินมีความสนใจทางด้านศิลปะ และศึกษามาทางด้านนี้จึงมีความเข้าใจในการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นอย่างดี จึงไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานศิลปะของศิลปินแต่อย่างใด

3. การดำเนินชีวิตประจำวัน

สำหรับกิจวัตรประจำวันตามปกติของศิลปิน ในช่วงเปิดเทอมก็จะตื่นตั้งแต่ตี 5 แล้วก็เริ่มปลุกคนในบ้านที่จะเดินทางไปด้วยกันตอนเช้า พอได้เวลาก็ออกจากบ้าน เพื่อไปส่งลูก ๆ ไปโรงเรียน และบุคคลอื่น ๆ ภายในครอบครัวที่จะเดินทางไปด้วย พอส่งเสร็จก็จะไปทำงานที่ลาดกระบัง โดยจะรอเวลาให้รถไฟเที่ยวแรกมาถึงสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า (ลาดกระบัง) และเจ้าหน้าที่เริ่มเปิดตึกแล้วค่อยเข้าไปทำงานสอน ระหว่างที่รอก็มักจะไปแวะนั่งรอที่บ้านเพื่อนซึ่ง

อยู่ในระแวกนั้น ถ้าวันไหนไม่มีสอนส่งคนในบ้านเสร็จเรียบร้อยจะกลับบ้านทำงานศิลปะบ้าง ทำอะไรเล่นอยู่ที่บ้านไปเรื่อย ๆ ชีวิตของศิลปินจะมีลักษณะเป็นแบบนี้ตลอด ค่อนข้างจะมีระบบไม่ค่อยออกไปเที่ยวเตร่กลางคืนหรือออกไปไหนส่วนใหญ่จะอยู่บ้านอยู่กับครอบครัว พอตกตึกหนอยกินนอนพักผ่อน วัฏจักรจะเป็นแบบนี้ และตัวศิลปินมีความคิดว่าชีวิตแบบนี้ไม่น่าเบื่ออะไรเพราะศิลปินมีอะไรให้ทำในชีวิตอีกมากมายคิดอะไรได้ก็ทำไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะการทำงานศิลปะ และคิดว่าเป็นความโชคดีที่มีศิลปะเป็นเพื่อน ถึงแม้ว่าภรรยาจะเสียชีวิตไปแล้ว บางครั้งก็เล่นดนตรีบ้าง ทำของใช้เองบ้าง ฟังเพลงบ้าง ว่างๆก็ออกไปต่างจังหวัด เขียนสีน้ำกับเพื่อน ๆ ศิลปินบ้างชีวิตก็เลยไม่น่าเบื่อ

ศิลปินจะใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ภายในห้องทำงานของตนเอง ภายในบ้านหลังเล็ก ซึ่งเป็นทั้งที่พักและที่ทำงานศิลปะของศิลปิน นอกนั้นจะอยู่ที่มหาวิทยาลัยสอนศิลปะ แต่ถ้าไม่มีอะไรก็จะกลับมาบ้านมานั่งทำงานที่บ้าน สังคมของศิลปินจึงมีสังคมกลุ่มเพื่อนที่สถาบันเทคโนโลยี (ลาดกระบัง) กับครอบครัว พวกเขาเพื่อนอาจารย์ที่สอนอยู่ด้วยกันกับศิลปินก็มีวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่คล้ายคลึงกัน จะไม่ชักชวนกันไปไหนทางไม่ดี

การใช้เวลาในการทำงานศิลปะส่วนใหญ่ของศิลปิน จะขึ้นอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกและความพร้อม แต่ก็มีบางครั้งที่มึนงานสำคัญเร่งด่วนต้องทำให้เสร็จก็จะทำงานต่อเนื่องกันไปจนตึก ส่วนใหญ่ศิลปินจะเริ่มทำงานในเวลาประมาณ 9 โมงเช้า ถ้าทำงานต่อเนื่องก็จะทำไปจนถึง 3 ทุ่ม หยุดพักกินข้าวอย่างเดียว บางครั้งถ้าไม่อยากทำงานก็ไม่ทำเลย เพราะศิลปินคิดว่า (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) คนเราจะไปทำอะไรอยู่ตลอดเวลาคงเป็นไปไม่ได้ บางครั้งจึงมีการหยุดทำงานศิลปะไปเที่ยวบ้าง พักผ่อนบ้าง เขียนสีน้ำ วาดเส้นบ้างก็ยังคงเป็นศิลปะอยู่ซึ่งอาจจะเป็นคนละรูปแบบหรือคนละเทคนิคกัน แต่ก็ได้ประสบการณ์เป็นการฝึกมือไปด้วยไม่ให้เกิดการวาดรูปด้วยเทคนิคอื่น ๆ การทำงานศิลปะที่เป็นเรื่องเป็นราวนั้นขึ้นอยู่กับช่วงเวลานั้นมีอะไรติดพันอยู่หรือไม่ ถ้าไม่มีศิลปินจะทำงานศิลปะ กับเตรียมการสอนที่มหาวิทยาลัย การทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลาจะเป็นข้อดีของผู้ที่สอนทางศิลปะ เพราะจะเป็นตัวอย่างที่กระตุ้นให้เด็กอยากทำงานศิลปะ ในการทำงานศิลปะของศิลปินถ้าศิลปินกำลังมีความคิดใหม่ ๆ ขึ้นมาก็จะทำงานอย่างต่อเนื่องไม่หยุด เป็นช่วงยาว

การทำงานศิลปะในอนาคตของศิลปินนั้น ศิลปินไม่ได้วางแผนอะไรไว้ล่วงหน้า ถ้าตัวศิลปินยังคงสนุกกับการทำงานศิลปะที่ทำอยู่ทุกวันนี้ก็ยังคงทำต่อไป แต่ถ้าเบื่อเมื่อไรก็อาจจะหยุดทำ แล้วหาอะไรใหม่ ๆ ค้นคว้าทดลองสิ่งใหม่ ๆ อีกต่อไป อย่างในช่วงที่ผ่านมาหลังจากที่ทำงานศิลปะภาพพิมพ์มาเกือบ 30 ปี ก็เกิดความรู้สึกอึดอัดในเทคนิคภาพพิมพ์เสร็จแล้วก็เลยหยุดทำหัน

ไปทดลองการทำงานศิลปะในเทคนิคอื่น ๆ ต่อไป แต่งานศิลปะภาพพิมพ์คิดว่าก็คงไม่ทิ้ง อาจจะกลับมาทำงานภาพพิมพ์อีกครั้งก็ได้ เพราะศิลปะภาพพิมพ์ยังมีเทคนิคอะไรสนุก ๆ ให้ค้นคว้าทดลองได้อีกมาก และตัวศิลปินก็คิดว่าจะหาแท่นพิมพ์สำหรับทำภาพพิมพ์มาไว้ที่บ้าน เพื่อให้สามารถทำงานศิลปะภาพพิมพ์ได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

ส่วนการวางแผนชีวิตในอนาคตของศิลปินนั้น ยังคงใช้งานศิลปะเป็นตัวกำหนดชีวิต เพราะคิดว่าอีกไม่นานชีวิตราชการของศิลปินจะหมดไป แต่การทำงานศิลปะยังอยู่จึงคงจะทำงานศิลปะต่อไปเรื่อย ๆ โดยไม่ได้หวังผลว่าจะสามารถสร้างผลงานที่ดี มีราคาหรือจะสร้างชื่อเสียงอะไร แต่หวังว่าจะเป็นการใช้เวลาให้เป็นความสุขกับชีวิตมากที่สุดเท่านั้น และคิดว่าการทำงานศิลปะจะเป็นสิ่งที่ดีในการใช้เวลาที่เหลืออยู่ในชีวิตให้มีคุณค่า ในอนาคตศิลปินคิดว่าจะมีโอกาสทำงานศิลปะได้มากกว่าในปัจจุบันเพราะจะมีเวลาว่างมากยิ่งขึ้น เนื่องจากภาระหน้าที่การงานอาชีพคงจะลดน้อยลงไป

ตามความคิดของศิลปิน (เดชา วราชนุ, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) การทำงานศิลปะเป็นผลพวงมาจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา แล้วทำให้เราเกิดความสุขอะไรบางอย่างขึ้นมาในชีวิต คนทำงานศิลปะควรจะเป็นคนขยัน รู้จักการค้นคว้าทดลองหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ตลอดจนการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากโลกภายนอก และควรจะมีความรู้ทางภาษาที่ดี ซึ่งตัวศิลปินเองก็ยอมรับว่ามีข้อบกพร่องในเรื่องของภาษาและการเข้าสังคมที่ดี นอกจากนี้ตัวศิลปินยังคิดว่าอุปสรรคที่สำคัญต่อการทำงานศิลปะของศิลปินคือ การไม่มีสถานที่ทำงานหรือสตูดิโอแล้ว จะทำให้มีอุปสรรคต่อการทำงานเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ หรือเทคนิคอะไรก็ตาม เพราะการทำงานศิลปะต้องอาศัยความเป็นส่วนตัว อาจจะมีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ มากมาย อาจจะมีกลิ่นเหม็น เลอะเทอะ อาจจะมีคนรอบคอบคนอื่น ๆ ภายในครอบครัวได้ บางครั้งทำงานค้างไว้ก็ต้องทิ้งไว้อย่างนั้นจนกว่าจะกลับมาทำต่อ ถ้าไม่มีสถานที่ทำงานก็จะทำให้มีอุปสรรคต่อการทำงานศิลปะเป็นอย่างมาก ตัวศิลปินเองก็ประสบกับปัญหานี้มาโดยตลอด จนกระทั่งมีสถานที่ทำงานเป็นสัดส่วนโดยเฉพาะของตนเอง จึงทำให้ปัญหาเหล่านี้หมดไป ซึ่งในส่วนของสถานที่ทำงานนี้ศิลปินได้ทำการออกแบบ และสร้างเองหมดทุกอย่าง ภายในสถานที่ทำงานนี้จะมีห้องพักผ่อนหลับนอน ห้องทำงานศิลปะ ห้องนั่งเล่น ห้องอ่านหนังสือ มุมพักผ่อน และอื่น ๆ อยู่ครบ ซึ่งทำให้การทำงานศิลปะของศิลปินในระยะหลัง ๆ มีความลงตัวมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวันของศิลปินพบว่า การดำเนินชีวิตประจำวันของศิลปินนั้นค่อนข้างจะมีระบบมีระเบียบ และไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามารบกวนในการดำเนินชีวิตมากนัก การใช้ชีวิตส่วนใหญ่ จึงอยู่ที่บ้านและสถานที่ทำงาน จะใช้เวลาในการทำงาน

ศิลปะจะขึ้นอยู่กับความรู้สึกพอใจ และความพร้อมในช่วงเวลานั้น ถ้ามีเวลาก็จะทำงานศิลปะทันที โดยเฉพาะในช่วงที่ค้นพบเทคนิคหรือแนวทางใหม่ ๆ จะทำงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากการทำงานศิลปะที่ถือเป็นงานจริงจังแล้ว ศิลปินยังคงฝึกมือในการเขียนภาพด้วยเทคนิคสีน้ำ และการวาดเส้นอีกด้วย ส่วนการวางแผนการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น ศิลปินไม่ได้กำหนดอะไร เพียงแต่มีความคิดว่าถ้ายังมีความสนุกสนานกับการทำงานศิลปะที่ทำอยู่ก็จะทำต่อไป แต่ถ้ารู้สึกอึดอัด ไม่สามารถคิดอะไรใหม่ ๆ ออกมาได้ก็จะหยุดทำงานนั้นแล้วหันมาค้นคว้าทดลองหาเทคนิคใหม่ ๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงานศิลปะต่อไป ส่วนการทำงานศิลปะที่ดีศิลปินมีความคิดว่าควรจะเป็น คนขยันรู้จักค้นคว้าทดลองสิ่งใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดความสนุกกับการทำงาน อุปสรรคที่สำคัญของการทำงานศิลปะ คือสถานที่ทำงานหรือสตูดิโอ เพราะการทำงานศิลปะต้องการความเป็นส่วนตัว มีพื้นที่เป็นสัดส่วนโดยเฉพาะสามารถปฏิบัติงานได้โดยสะดวกโดยไม่รบกวนสมาชิกคนอื่น ๆ ภายในครอบครัวหรือที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในปัจจุบันสำหรับตัวศิลปินปัญหา และอุปสรรคได้หมดไปแล้ว เนื่องจากศิลปินได้สร้างสถานที่ทำงานศิลปะของตนเองเรียบร้อยแล้ว จึงสามารถปฏิบัติงานศิลปะได้อย่างเต็มที่

4. ประวัติการศึกษา และการทำงาน

การศึกษาขั้นต้นในอดีตของศิลปินนั้น (เดชา วราชน, บันทึก, 6 ตุลาคม 2527) เริ่มเข้าศึกษาที่โรงเรียนกาญจนเทพวิทยา ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เมื่อปีพ.ศ. 2495 พอมีการย้ายถิ่นที่พักอาศัยจากบริเวณแถวสนามกีฬาแห่งชาติ มาอยู่ที่บ้านพักของอาคารสงเคราะห์ซอยรางน้ำ จึงได้ย้ายมาเข้าศึกษาต่อในระดับประถมศึกษาปีที่ 2 ถึงมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 5 (เทียบเท่าระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในปัจจุบัน) ที่โรงเรียนอำนวยการศิลป์ (พระนคร) ช่วงปี พ.ศ. 2496 - 2503 แล้วพอดีมีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงภายในโรงเรียนจึงได้ย้ายมาศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดสุทธิวราราม ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2504 ก่อนที่เข้าศึกษาทางด้านศิลปะที่โรงเรียนเพาะช่าง ในปี พ.ศ. 2505 จนถึง พ.ศ. 2507 และศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี พ.ศ. 2508 ถึง พ.ศ. 2512 จบการศึกษาชั้นสูงสุดในระดับปริญญามหาบัณฑิตจากคณะจิตรกรรมประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2522

การศึกษาในวัยเด็กของศิลปินนั้น ก็เหมือนกับเด็กทั่ว ๆ ไปไม่ค่อยจะมีอะไรพิเศษมากนัก การศึกษาในอดีตก็ได้ส่งเสริมทางด้านศิลปะมากนัก จะมีการจัดการเรียนการสอนวิชาทางด้านศิลปะอยู่บ้างในกลุ่มวิชาพวกร่างงานช่าง งานฝีมือเท่านั้น แต่เนื่องจากศิลปินมีนิสัยชอบ

ทางด้านศิลปะอยู่บ้าง ประกอบกับในวัยเด็กฐานะค่อนข้างจะยากจนจึงชอบทำอะไรเล่นเองมาโดยตลอด จึงมีบุคลิกลักษณะเป็นช่าง ชอบประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาตั้งแต่เด็ก นอกจากความสนใจในทางด้านศิลปะแล้ว ศิลปินยังมีความสนใจในด้านดนตรี และกีฬาอีกด้วย ในช่วงที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนอานวยศิลป์นั้นจะเรียนอยู่ในห้องที่ค่อนข้างจะเกเร เรื่องการเรียนจึงไม่ค่อยได้เอาใจใส่เท่าไร การเรียนจึงไม่ค่อยดี ชอบเล่นกีฬา ชอบออกกำลังกายมากกว่า จนกระทั่งย้ายมาเข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดสุทธิวราราม (เดชา วราชน.สัมภาษณ์, 24 กุมภาพันธ์ 2538) ได้พบกับเพื่อนคนหนึ่งซึ่งชอบวาดรูปมาก ทุกวันเพื่อนคนนี้จะไม่ค่อยสนใจเรียน ชอบนั่งวาดรูปเป็นส่วนใหญ่ สมัยนั้นจะนิยมวาดรูปเหมือนดาราต่างประเทศ เช่น เอลวิส เพรสลีย์, คลีป ริชาร์ด และอื่นๆ พอมีโอกาสไปนั่งคุยกับเพื่อนคนนี้จะเกิดความสนใจอยากจะทำรูปเก่งเหมือนกับเพื่อนบ้าง เลยให้เพื่อนช่วยสอน จึงนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของความสนใจทางด้านศิลปะในวัยเด็กของศิลปิน พอหลังจากนั้นก็มีการฝึกสอนจากโรงเรียนเพาะช่างเข้ามาฝึกสอน ซึ่งตอนนั้นศิลปินเริ่มมีความชอบและความสนใจทางด้านศิลปะแล้ว จึงไปขอคำแนะนำเรื่องการวาดรูปจากครูฝึกสอนผู้นั้น และได้แนะนำให้ศิลปินไปสอบเข้าโรงเรียนเพาะช่าง แต่จริงๆ แล้วครอบครัวที่บ้านไม่เห็นด้วยกับการศึกษาทางด้านศิลปะ อยากให้ศึกษาด้านอื่นมากกว่า แต่ด้วยความตั้งใจจริง และสนใจอยากจะทำเข้าศึกษาต่อทางด้านศิลปะ จึงได้ไปสอบเข้าโรงเรียนเพาะช่างหลักสูตรประโยคประถมศึกษาการช่าง (ป.ป.ช) แล้วปรากฏว่าสอบได้ ทางบ้านก็ไม่ได้ว่าอะไร ก็อนุญาตให้เรียนต่อได้ที่โรงเรียนเพาะช่างตามที่สอบได้ จึงเริ่มมีความสนใจทางด้านศิลปะอย่างจริงจัง

เมื่อตอนที่เข้าศึกษาในโรงเรียนเพาะช่างแห่งนี้ การเรียนการสอนก็เป็นไปตามหลักสูตรของสถาบันที่เน้นให้ผู้จบออกไปเป็นครูระดับประถมศึกษา ทางช่างฝีมือ คือเรียนเพื่อไปเป็นครู การเรียนการสอนก็จะเรียนหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวกับศิลปะ และงานหัตถกรรมหรืองานช่าง เช่น การวาดเขียน การวาดเส้น การลงรักปิดทอง การทำเครื่องหนัง งานโลหะ การแกะสลัก และอื่น ๆ จะเรียนเกี่ยวกับงานช่างทั้งหมด จึงได้ความรู้ทางด้านหัตถกรรมทางด้านศิลปะ และวิชาครูมาด้วย แต่เน้นไปในเรื่องของงานช่างมากกว่า ศิลปินจึงได้รับพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะฝีมือทางช่างติดตัวมาด้วย สมัยที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนเพาะช่างนี้ ศิลปินจะมีเพื่อนอยู่กลุ่มหนึ่งประมาณ 4 - 5 คน ที่ชอบออกไปเขียนรูป เขียนสีน้ำด้วยกัน พอมีเวลาว่าง หรือวิชาไหนที่เกี่ยวกับทฤษฎีที่ไม่ค่อยสนใจ ก็จะหาโอกาสออกไปเขียนรูปนอกสถานที่ ส่วนใหญ่จะใช้เทคนิคสีน้ำ จึงทำให้ศิลปินมีนิสัยรักการเขียนสีน้ำมาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เวลาจะไปไหนก็มักจะเขียนด้วยเทคนิคสีน้ำตลอดพอหลังจากจบการศึกษาในระดับชั้นปีที่ 3 ของโรงเรียนเพาะช่าง โดยมีคะแนนเป็นที่ 1 ของห้องแล้วก็มาสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยในคณะจิตรกรรม และประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร โดย

เลือกไว้เพียงอันดับเดียว แล้วก็สามารถสอบเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ พอได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในคณะที่พอใจแล้ว ศิลปินก็ขยันทำงานศิลปะมาโดยตลอดตั้งแต่ปีที่ 1 จนสามารถทำให้เพื่อน ๆ และรุ่นพี่รุ่นน้องเห็นความสามารถทางด้านศิลปะของศิลปิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งเป็นวิชาที่สามารถค้นคว้าทดลองได้อย่างอิสระ ในอดีต การประเมินผลงานศิลปะที่ยังมีระบบการให้คะแนนเป็นตัวเลขอยู่นั้น มีอยู่ครั้งหนึ่งที่ศิลปินได้ทำงานส่งอาจารย์ถึง 50 - 60 ชิ้น และก็สมารถได้รับคะแนนเต็ม 100 ซึ่งในสมัยนั้นจะไม่เคยมีใครได้รับคะแนนสูงสุดขนาดนี้ จากนั้นก็ได้คะแนนในวิชาองค์ประกอบศิลป์อยู่ในระดับ 80 - 100 คะแนนอย่างสม่ำเสมอ ด้วยความประทับใจในการทำงานในวิชาองค์ประกอบศิลป์นี้ จึงทำให้ศิลปินเกิดแรงผลักดันทำให้สนุกกับการทำงานศิลปะในลักษณะนี้มาโดยตลอด จนกระทั่งตอนศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 3 จะขึ้นชั้นปีที่ 4 ศิลปินถูกคัดเลือกให้ไปเรียนในสาขาจิตรกรรม ซึ่งในสมัยนั้น การศึกษาในสาขาจิตรกรรม จะมีอยู่ 2 ประเภทคือ ประเภทจิตรกรรมแบบสมัยเก่า ซึ่งเป็นการทำงานศิลปะในแบบศิลปินรุ่นเก่า พวกยุคอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ที่จะมีแนวการเขียนรูปแบบเหมือนจริง แบบอิมเพรสชันนิส หรือ แบบเอ็กเพรสชันนิส ส่วนใหญ่จะเขียนภาพเกี่ยวกับภาพคน ภาพวัด ภาพทิวทัศน์ต่าง ๆ อีกประเภทหนึ่งจะเป็นประเภทจิตรกรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นการทำงานศิลปะในแนวสมัยใหม่ที่เพิ่งจะเริ่มต้นในยุคสมัยนั้น ศิลปินถูกเลือกให้ศึกษาต่อในสาขาจิตรกรรม ประเภทหลังนี้ เนื่องจากไคว่ดำที่จะคัดคนเข้าศึกษาต่อภาพพิมพ์เต็ม 5 คนแล้ว จึงไม่รับ แต่เนื่องด้วยอุปนิสัยที่ชอบค้นคว้าทดลองในการทำงานศิลปะ จึงขอย้ายไปศึกษาต่อทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นนักศึกษาสาขาภาพพิมพ์รุ่นที่ 2 ของคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ ที่ซึ่งเพิ่งเปิดการเรียนการสอนรุ่นแรกเมื่อปี พ.ศ.2509 (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) นักศึกษาภาพพิมพ์รุ่นเดียวกับศิลปินจะประกอบไปด้วย นพวรรณ โกมลเสน, อุดร ศักดาเดช, กมล สุวุฒ ไท, รุ่งทิพย์ เจียวตระกูล และจุฑาจิตย์ ทองรุ่งโรจน์ พอได้เข้าศึกษาในสาขาภาพพิมพ์ตามที่ต้องการแล้วศิลปินก็มีความพอใจสนุกกับการทดลองทางเทคนิคศิลปะภาพพิมพ์มาโดยตลอด ในสมัยนั้นการเรียนศิลปะภาพพิมพ์ยังเป็นเรื่องแปลกใหม่อยู่ เพราะเทคนิคกลวิธีทางภาพพิมพ์อะไรก็ยังไม่รู้จริง ใครอยากจะทำก็ค้นคว้าทดลองอะไรก็ทำกันเอง อาจารย์จะเพียงแค่เขียนบอกเอาไว้ว่าวิธีการทำอย่างไรบ้างคร่าว ๆ แต่ตัวอาจารย์เองก็ยังไม่เคยทดลองทำงานศิลปะภาพพิมพ์อย่างจริงจัง จะมีก็เพียงแค่อาจารย์ชูลุด นิยมเสมอ ที่ได้เคยปฏิบัติงานภาพพิมพ์ในต่างประเทศมาบ้าง แต่สำหรับในประเทศไทย อาจารย์ชูลุด ก็ยังไม่ได้ทำงานภาพพิมพ์มากนัก ในอดีตจึงไม่ค่อยได้มีโอกาสเห็นการทำงานศิลปะภาพพิมพ์อย่างจริงจัง ต้องค้นคว้า และทดลองแสวงหาด้วยตัวเอง แต่ถ้ามีปัญหาอะไรก็จะไปสอบถามจากอาจารย์ แต่ก็จะไม่มีการปฏิบัติงานให้เห็นอย่างชัดเจนนัก

การเรียนการสอนศิลปะในอดีตนั้น จะเป็นเรื่องของการทำงานศิลปะส่วนบุคคล ครูจะเป็นเพียงผู้ให้คะแนน และวิจารณ์บ้างเล็กน้อย การวิจารณ์ผลงานศิลปะของนักเรียนจะไม่มีมากนัก การที่จะรู้ว่าผลงานของเราดีหรือไม่ดีก็ดูได้จากคะแนนที่ได้รับ แล้วผู้ที่ศึกษาก็จะอาศัยดูผลงานของคนที่ได้คะแนนดี ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร แล้วก็เอามาเปรียบเทียบกับเอาเองว่างานที่ดีควรจะเป็นอย่างไร จะมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองมากกว่า ในส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองมากกว่า ในส่วนที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศิลปะนั้น โดยทั่วไป ครูก็จะไม่ได้มาให้ความรู้อะไรอย่างชัดเจน จะมีลักษณะเป็นเพียงคอยระดับประคองให้ผู้ศึกษาเดินไปในแนวทางที่ถูกต้องของตนเอง เพราะการศึกษาทางด้านศิลปะจะเป็นการเรียนรู้เพื่อให้รู้จักตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเองให้มากที่สุด เพราะฉะนั้นการเรียนการสอนในสมัยนั้น ครูจะให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของเทคนิค, กระบวนการในการทำงานเบื้องต้น ส่วนผลงานศิลปะที่ออกมาจะมีคุณภาพดี หรือไม่ดีอย่างไรก็อยู่ที่ตัวผู้ศึกษามากกว่าจะสามารถทำออกมาให้ประสบความสำเร็จหรือไม่ การทำงานมากก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จมาก ใครทำงานน้อยโอกาสที่จะประสบความสำเร็จจะมีน้อย ต้องอาศัยความขยันในการทำงานศิลปะเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้การเรียนรู้ทางด้านศิลปะจะเกิดจากเวลาที่ครูกำลังตรวจผลงานศิลปะนักเรียน ผู้ที่สนใจก็จะไปยืนดู ทำให้เห็นขั้นตอนในการพิจารณาผลงานของผู้สอน อาจจะมีการพูดชี้แนะให้เห็น หรือได้ข้อคิดในการทำงานศิลปะบ้าง บางครั้งก็อาจจะมีการอธิบายบ้างว่าผลงานชิ้นนั้นมีข้อดีข้อเสียอย่างไร แต่การที่จะได้ความรู้ด้วยวิธีการนี้ก็ต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจติดต่อการตรวจผลงานของผู้สอน

การศึกษาในอดีตจะดูผลสรุปของการเรียนการสอนจากผลงานศิลปะ แต่เพียงอย่างเดียว การประสบความสำเร็จทางการศึกษา ก็เกิดขึ้นจากการทำงานให้มาก เมื่อทำงานศิลปะมาก ๆ ก็จะมีโอกาสแก้ตัวในสิ่งที่ผิดพลาดได้อย่างรวดเร็ว และพัฒนาต่อไปได้มาก ในสมัยก่อนถ้าใครทำงานมากแล้วเกิดความผิดพลาดมาก แล้วสามารถแก้ปัญหาได้มากคนนั้นก็ยิ่งเก่ง ถือว่ามีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ดี มีประสบการณ์ในการทำงานมาก เพราะทำงานมากจะทำให้สามารถเรียนรู้เรื่ององค์ประกอบที่ดีเป็นอย่างไร เทคนิควิธีการทำอย่างไร เขียนอย่างไร ทำอย่างไรให้ภาพออกมาสวย การทำงานศิลปะจึงขึ้นอยู่กับการจัดการระบบการทำงานของตัวเอง การเรียนการสอนทางด้านศิลปะในอดีตถ้าไม่ใช่วิชาที่เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิชาสุนทรียศาสตร์, ประวัติศาสตร์ หรือ วิชาสามัญต่าง ๆ แล้ว วิชาที่เกี่ยวกับการทำงานศิลปะจะอยู่ที่ความรู้สึกของตัวเองในการทำงานศิลปะ ถ้าสามารถทำงานได้เร็ว การแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็สามารถแก้ปัญหาได้เร็วขึ้น มีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น การเรียนจึงเป็นการทำงานให้ได้มากที่สุดจึงจะประสบความสำเร็จ ส่วนครูผู้สอนในสมัยนั้นจะไม่ค่อยพูดหรืออธิบายสิ่งต่าง ๆ มากนัก จะใช้วิธี

การเขียนหรือส่งงานบนกระดาน แล้วก็ให้ปฏิบัติงาน ผู้ที่ศึกษาจะทำงานกันแล้วก็เอาผลงานมาส่ง ครูผู้สอนจะนำไปตรวจ ตรวจเสร็จแล้วก็จะนำมากองคืนผลงานให้นักศึกษา บางส่วนอาจจะนำไปติดบอร์ดแสดง พวกนักศึกษาจะต้องมาคอยรื้อดูเพื่อค้นหาผลงานของตนเองที่ได้รับการตรวจแล้วว่ามีผลเป็นอย่างไร มีความสามารถอยู่ในระดับใด การเรียนทางด้านศิลปะไม่ว่าจะได้คะแนนมากน้อยเท่าไรก็ยังคงต้องเรียนรู้จากผลงานศิลปะของคนอื่นที่เก่งกว่าเพื่อที่จะได้รู้ว่าผลงานในลักษณะไหนที่เป็นผลงานที่ดี การเรียนรู้จึงเกิดจากการมองเห็นการดูแล้วพิจารณาจากผลงานที่ได้รับคะแนนดี จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงลักษณะของผลงานศิลปะที่ดี เกิดเป็นประสบการณ์ในการมองเห็น สามารถนำมาปรับปรุงแก้ไขผลงานของตนเองได้

นอกจากการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่มากแล้ว การศึกษาในอดีตอาจารย์ผู้สอนยังมีส่วนสำคัญในเรื่องของการกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดความขยันเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะด้วยการที่อาจารย์จะปฏิบัติงานศิลปะอยู่ด้วย การทำงานศิลปะของอาจารย์จะมีส่วนผลักดันให้นักศึกษาเกิดความขยันตามไปด้วย อาจจะเป็นเพราะว่าอาจารย์มาทำงานศิลปะอยู่ด้วย นักศึกษาจะขี้เกียจให้อาจารย์เห็นไม่ได้ ต้องทำงานไปด้วยเหมือนกัน การเรียนการสอนจึงเป็นบรรยากาศของคนทำงานศิลปะทั้งหมด การทำงานศิลปะของอาจารย์จะมีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะของนักศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะถ้าอาจารย์ไม่ทำงานมาส่งงาน หรือตรวจผลงานแล้วก็หายไป นักศึกษาก็จะขี้เกียจเหมือนไม่ค่อยมีคนเอาใจใส่ การที่อาจารย์ผู้สอนมาทำงานศิลปะกับนักศึกษาด้วย ก็จะเป็นการดูพฤติกรรมความตั้งใจในการทำงานศิลปะของนักศึกษาไปในตัวด้วย

ไม่เพียงแต่อาจารย์ผู้สอนเท่านั้นที่จะมีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะของศิลปิน ยังมีการทำงานศิลปะของรุ่นพี่อีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญในการเรียนรู้เรื่องการทำงานศิลปะของศิลปิน เพราะมีความสนิทสนมใกล้ชิดกันเป็นอย่างมาก จึงมีโอกาสได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันโดยตลอดการศึกษา ในระยะเริ่มแรกศิลปินก็จะเรียนรู้จากรุ่นพี่ที่มีความขยัน และมีความสามารถในสมัยก่อนก็จะดูรุ่นพี่ที่ประสบความสำเร็จ มีชื่อเสียงเป็นตัวอย่าง เพราะมีความชื่นชมอยากเป็นอย่างรุ่นพี่อยากมีชื่อเสียง ผู้ที่ศึกษาทางด้านศิลปะในอดีตจะขยันกันมาก ยกตัวอย่างเช่น จักรพันธ์ โปษยกฤต, เกียรติศักดิ์ ชานนารถ, พจน์ สง่าวงศ์, ธงชัย รักปทุม, เทพศิริ สุดโสภา และพวกรุ่นพี่ภาพพิมพ์รุ่นแรก ซึ่งประกอบไปด้วย ทวน ธีระพิจิตร, พงษ์ศักดิ์ ภู่อารีย์, ถกล ปริยาคณิตพงศ์ และสัญญา วงศ์อร่าม (กมล คงทอง, 2535) ซึ่งกลุ่มนักศึกษาภาพพิมพ์ในรุ่นแรกนี้เป็นกลุ่มที่มีความขยันในการทำงานศิลปะเป็นอย่างมาก ศิลปินจะอาศัยดูการทำงานศิลปะของคนกลุ่มนี้ จึงได้รับ

การเรียนรู้จากการศึกษาการทำงานของพวกเขาทำให้นักศึกษารุ่นพี่ ทำให้รู้แนวการทำงาน วิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของนักศึกษารุ่นพี่

การทำงานศิลปะของศิลปินในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรนั้น จะอาศัยวิธีการทำงานให้มากเป็นหลัก ผลที่ได้รับจากการทำงานศิลปะมากจะทำให้ผลงานศิลปะมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา การศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์จะต้องเรียนรู้หมดทุกเทคนิคกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับศิลปะภาพพิมพ์ ไม่ว่าจะเป็นภาพพิมพ์แกะไม้ (Wood Cut) ภาพพิมพ์เศษวัสดุ (Collagraphy) ภาพพิมพ์โลหะกัดกรวด (Etching) ภาพพิมพ์หิน (Lithography) ภาพพิมพ์ซิลค์สกรีน (Silk Screen) และ อื่นๆ อีกมากมาย การเรียนรู้จึงเป็นการเรียนรู้ที่ครอบคลุมเทคนิคทางการพิมพ์ทุกประเภทเพื่อเป็นพื้นฐานในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของตนเองต่อไป การทำงานศิลปะในอดีตจะไม่เน้นเรื่องความคิดเท่าไร แต่จะเน้นไปที่ตัวผลงานมากกว่า นักศึกษาที่มีรูปแบบการศึกษาในลักษณะแบบเก่านี้จะมีเพียง 3 รุ่น คือ นักศึกษาภาพพิมพ์รุ่นแรก ถึงรุ่นที่ 3 เท่านั้น หลังจากรุ่นนี้ไปแล้วก็จะเป็นการศึกษาในระบบใหม่ ที่จะสามารถเลือกเป็นขั้นต้น มีการคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะจะทำภาพพิมพ์ด้วยเทคนิคอะไร มีแบบแผนมีขั้นต้นในการทำงานมากกว่าในอดีต การทำงานศิลปะในรุ่นของศิลปินจะทำงานกันด้วยการคิดว่าใครอยากจะทำอะไรก็สามารถทำได้เลยไม่มีการวางแผนล่วงหน้า เทคนิคเปลี่ยนไปเนื้อหาที่เปลี่ยนไปด้วย การศึกษาในระยะแรกเริ่มจึงมีลักษณะการทำงานที่ เทคนิคนำความคิด จะเป็นการเรียนรู้ทางด้านเทคนิคมากกว่าในปัจจุบัน การทำงานศิลปะจึงเน้นที่การทำงานทางด้านเทคนิคเป็นหลัก

การวัดและการประเมินผลงานของการศึกษาในอดีต ถ้าเป็นวิชาที่ต้องปฏิบัติงานในชั่วโมงเรียน ส่งงานครั้งต่อครั้ง ประเภทวิชาวาดเส้น หรือองค์ประกอบศิลป์ จะต้องส่งผลงานเป็นครั้งต่อครั้งไป ส่วนถ้าเป็นวิชาเฉพาะอย่างเช่นภาพพิมพ์ อาจารย์ผู้สอนก็จะใช้วิธีการส่งงานไว้ล่วงหน้าตลอดภาคการศึกษา แล้วจะมีการวัดการประเมินผลในขั้นสุดท้ายตอนช่วงปลายภาคการศึกษา ผลการตรวจงานบางทีก็เป็นการเขียนข้อความลงในกระดาษถึงเจ้าของผลงานทุกคนเป็นส่วนตัว การทำงานวิทยานิพนธ์ในอดีตจะมีแต่ตัวผลงานศิลปะไม่มีผลงานในภาคเอกสารประกอบผลงานแต่อย่างใด แต่ตอนนำเสนอศิลปินต้องออกไปนำเสนอผลงานศิลปะของตนเองพร้อมกับผลงานด้วย

ลักษณะการทำงานศิลปะของศิลปินในขณะที่กำลังศึกษาอยู่นั้นก็จะเรียนไปตามระบบการศึกษาในอดีตที่วางไว้ จะมีการศึกษางานวาดเส้นสีน้ำ สีฝุ่น สีน้ำมัน และอื่น ๆ เป็นวิชาพื้นฐาน ในระหว่างที่ศึกษาศิลปินจะมีความสนใจทางด้านเทคนิคสีน้ำ และการวาดเส้นใน

ลักษณะการวาดภาพแสดงทรง (Contour Drawing) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530) ซึ่งมีลักษณะเป็นการเขียนภาพด้วยเส้นเพียงเส้นเดียว เพื่อแสดงเส้นรอบนอกของสิ่งที่เป็นแบบ ด้วยความแม่นยำซึ่งอาจจะมีสาเหตุมากจากความชอบในการศึกษาวิชา Reserch of Thai Art ซึ่งต้องมีการไปคัดลอกงานจิตรกรรมฝาผนังไทย ศิลปินก็จะใช้วิธีการคัดลอก เขียนแบบฟรีแฮนด์ (Free Hand Drawing) ด้วยเส้นน้อย ๆ จึงทำให้เทคนิคการเขียนรูปด้วยวิธีการนี้มาถึงในปัจจุบัน ในช่วงสมัยที่กำลังศึกษา วิชาวาดภาพคน (Figure Drawing) นั้น ศิลปินก็ใช้วิธีการวาดเส้นแบบ Contour Drawing นี้เพื่อใช้ในการวาดภาพของตนเองจึงสามารถเขียนได้เสร็จอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะมีลักษณะเป็นภาพลายเส้นเป็นหลัก ไม่ได้มีการลงน้ำหนักแรงเงามากมายนัก การเรียนในสมัยก่อนจะไม่มีกำหนดว่าใครต้องเขียนอย่างไร ใครถนัดแบบไหนก็เขียนแบบนั้น บางคนก็เขียนแบบลงน้ำหนักแสงเงาอย่างชัดเจน ตามแบบศิลปะแบบเรอเนสซองส์เลยก็ได้ จากการที่ศิลปินชอบการวาดภาพด้วยเส้นแต่น้อย จึงทำให้เป็นคนที่มีความกล้าในการตัดสินใจ มีความแม่นยำในการใช้เส้นที่น้อย เกิดความสดความกล้าในผลงาน ลักษณะการทำงานแบบน้อย แต่ได้มาก จึงติดมาจนถึงทุกวันนี้ ในช่วงที่ศึกษาทางภาพพิมพ์แล้ว ศิลปินจะอาศัยการทำงานให้มาก และพยายามค้นคว้าทดลองหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ มาใช้ในงานศิลปะภาพพิมพ์ การทำงานจะทำงานเป็นเวลา มาถึงมหาวิทยาลัย แต่เช้า ประมาณ 1 ทุ่มก็จะกลับบ้าน จะไม่ค่อยค้างคืนที่คณะเพื่ออยู่ทำงานศิลปะ แต่ก็มีบางช่วงที่ทำงานหนัก ๆ ก็จะมีอยู่ค้างคืนที่มหาวิทยาลัยเพื่อทำงานศิลปะ

บรรยากาศการทำงานศิลปะในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ของศิลปินนั้น จะมีลักษณะเป็นการต่างคนต่างทำงาน แข่งขันกับตัวเอง ทุกคนที่เข้าไปศึกษาในขณะนั้นต่างก็มุ่งหวังที่จะเป็นศิลปินอยากทำงานศิลปะ อยากจะมีชื่อเสียงอย่างพวกรุ่นพี่ การทำงานศิลปะของคนในยุคนั้นพยายามจะทำงานศิลปะวันนี้ให้ได้ดีกว่าเมื่อวาน พยายามค้นหาแนวทางในการทำงานศิลปะของตนเองให้ชัดเจนและรวดเร็ว ก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น คนทำงานศิลปะทุกคนก็อยากจะให้คนยอมรับ คนที่เรียนศิลปะจึงมีอัตราสูง ถ้าเทียบกับทางศาสนาก็ยังคงมี “ตัวกูของกู” อยู่มาก เพราะคนทำงานศิลปะสมัยนั้นจะต้องคิดว่าตัวเองเก่ง จะต้องดีกว่าคนอื่น แต่ศิลปะก็มีข้อดีในแง่ที่ว่ามันไม่ได้ไปเบียดเบียนใคร เป็นการสร้างสรรค์ส่วนบุคคลในทางที่ดี และก็มีส่วนทำให้ผู้ที่ทำมีสมาธิเกิดปัญญา สามารถทำให้จิตใจสงบสุขได้การทำงานศิลปะศิลปินคิดว่าเป็นการทำเพื่อให้คนอื่นมองเห็นตัวเรา ผ่านผลงานศิลปะของเราได้ ผลงานศิลปะแบบนี้เป็นแนวทางของเราเป็นบุคลิกของเรา เป็นตัวของเราไม่ใช่ของคนอื่น งานศิลปะที่ดีต้องแสดงสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นออกมา ศิลปินทุกคนจะแสวงหาในจุดนี้ เพราะฉะนั้นศิลปินต้องทำงาน และคิดของเราเองจะไปลอกเลียนแบบใครไม่ได้ การเรียนรู้เรื่องศิลปะในสมัยก่อนจะไม่ค่อยมีโอกาสได้เห็นผลงานศิลปะ

ดี ๆ หรือสมัยใหม่มากนัก จะมีก็แค่พวกศิลปินรุ่นเก่าแบบ วินเซนต์ แวนโก๊ะ, ปอล โกแกง หรือรุ่นใหม่ก็จะมีแค่ปีกัสโซ ไม่ค่อยจะมีหนังสือให้ดูมากนัก จึงต้องศึกษาจากบุคคลใกล้ชิดรอบข้าง พวกรุ่นพี่และ อาจารย์ นอกจากนั้นก็อาศัยวิธีทำงานให้มาก เพื่อจะได้ค้นพบรูปแบบใหม่ ๆ ในการทำงานศิลปะของตนเอง

ความสนใจทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้น จริง ๆ แล้วมีที่มาจากพื้นฐานนิสัยที่ชอบค้นคว้าทดลอง อะไรก็ตามที่เป็นสิ่งแปลกใหม่ เป็นเรื่องที่ต้องค้นคว้าทดลอง เพื่อให้เกิดผลงานศิลปะขึ้นมา ศิลปินจะมีความสนใจเป็นพิเศษ ดังเช่นในสมัยที่ศึกษาวิชาของค้ประกอบศิลป์ ศิลปินได้ทดลองทำงานองค์ประกอบศิลป์ด้านเทคนิคที่ค้นคว้าขึ้นมาเองด้วยน้ำยาพิเศษ ที่ศิลปินไปพบวางขายอยู่ในท้องสนามหลวง ที่ได้เขียนจดหมาย แล้วไม่เห็นตัวอักษรต้องนำไปลงไฟจึงจะปรากฏเป็นตัวอักษรขึ้นมา จึงทดลองหาส่วนผสมแล้วนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเองจึงได้เป็นผลงานที่แปลกใหม่ (ภาพที่ 1) เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความชอบในการค้นคว้าทดลองสิ่งแปลกใหม่ เมื่อมีการเปิดสอนทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ขึ้นมาโดยการริเริ่มของ ศาสตราจารย์ ชลูด นิยมเสมอ (อิทธิพล ตั้งโถก, 2535) จึงเกิดความสนใจ เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ท้าทาย และเป็นสิ่งที่ยากจะเรียนรู้ในสมัยนั้น เทคนิคทางศิลปะภาพพิมพ์จะเป็นของใหม่ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อน ต้องมีการศึกษาค้นคว้าและทดลองกันเอง แม้กระทั่งในรุ่นของศิลปินซึ่งเป็นนักศึกษาภาพพิมพ์ในรุ่นที่ 2 ก็ยังคงต้องมีการค้นคว้ากันเป็นอย่างมากว่าจะทำอย่างไรให้สามารถสร้างผลงานที่แปลกใหม่ขึ้นมาได้ ความสนใจในการศึกษาศิลปะภาพพิมพ์จึงเกิดขึ้นมาจากความต้องการค้นคว้าทดลองในการทำงานศิลปะ รูปแบบผลงานศิลปะในยุคนี้ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบศิลป์โดยจะมีการนำทัศนธาตุต่างๆมาเป็นสื่อในการสร้างรูปแบบทางศิลปะ ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำงานศิลปะแบบนามธรรม ซึ่งในสมัยนั้นถือได้ว่าเป็นยุคบุกเบิกการทำงานศิลปะในลักษณะนี้ (Poshyaranda, 1992) การเรียนทางด้านศิลปะภาพพิมพ์นั้นศิลปินเริ่มเรียนเมื่อขึ้นชั้นปีที่ 3 ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเริ่มต้นจากการทำงานศิลปะในเทคนิคภาพพิมพ์ครั้งเดียว (Mono Print) ภาพพิมพ์แกะไม้ (Wood Cut) ภาพพิมพ์ปะติด (Collagraphy) ภาพพิมพ์กระดาษ (Paper Block) พอศึกษาชั้นปีที่ 4 ก็ศึกษาภาพพิมพ์แกะไม้ (Wood Cut) กับภาพพิมพ์โลหะกัดกรวด (Etching) เทคนิคต่าง ๆ เช่นภาพพิมพ์หมึกมรดกอย่างสีน้ำ (Aquatint) ภาพพิมพ์กัดกรวดพื้นนิ่ม (Soft Ground) และอื่น ๆ พอศึกษาในชั้นปีที่ 5 ก็จะเรียนครบหมดทุกเทคนิค พร้อมกับสร้างสรรค์ผลงานศิลปะตามแนวทางของตนเอง ผลงานภาพพิมพ์เทคนิคซิลสกรีน ซึ่งเป็นเทคนิคการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ที่สำคัญของศิลปินก็เกิดขึ้นมาในยุคนี้ หลังจากที่ศิลปินจบการศึกษาในระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็ได้ออกมาทำงานเป็นครูสอนศิลปะอยู่

ระยะหนึ่งแล้วก็ได้กลับเข้าไปศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ในปี พ.ศ.2519 ในสาขาวิชาภาพพิมพ์อีกครั้ง การทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินในช่วงนี้ ลักษณะการทำงานก็จะเน้นไปในการทำงานศิลปะส่วนบุคคล ตามแนวทางของตนเอง ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นสูง โดยผลงานศิลปะในช่วงนี้จะเป็นภาพพิมพ์เทคนิคซิลส์กรีนเป็นส่วนใหญ่ โดยมีรูปแบบที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากผลงานศิลปะในอดีตของศิลปิน

สภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนในสมัยก่อนที่ศิลปินศึกษาอยู่นั้นยังค่อนข้างจะเงียบ ๆ ภายในมหาวิทยาลัยศิลปากรยังมีคณะไม่มากเหมือนในปัจจุบัน จำนวนนักศึกษาก็น้อยไม่มากนัก นักศึกษาแต่ละชั้นปีจะมีประมาณ 20 คน (สมพร รอดบุญ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2539) บรรยากาศการเรียนการสอนจึงเป็นแบบที่แบบน้อง เครื่องมืออุปกรณ์ในการทำงานศิลปะก็ไม่ค่อยมีมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุปกรณ์ทำงานทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ เพราะยังอยู่ในระยะเริ่มแรก แท่นพิมพ์จะมีอยู่ 2 แท่น ลักษณะของห้องปฏิบัติงานศิลปะในสมัยก่อนจะมีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว เป็นห้องที่มีเพดานสูง จะเรียนร่วมกันกับพวกรุ่นพี่ บรรยากาศเหมือนทำงานอยู่บ้าน จนอาจจะมีบางคนทำงานค้างคืนที่มหาวิทยาลัยเป็นประจำ แต่ตัวศิลปินเองไม่นิยมค้างคืนที่คณะจะพยายามกลับบ้านทุกวัน

การศึกษาทางด้านศิลปะในอดีตจะมีผลต่อการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นอย่างมาก ศิลปิน (เดชา วราชุน, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) คิดว่าการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยจะช่วยย่นระยะเวลาในการทำงานศิลปะให้ประสบความสำเร็จได้เร็วมากยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาจะทำให้มีบรรยากาศในการทำงานศิลปะ ได้เห็นเพื่อนทำงานเห็นครูผู้สอนทำงานศิลปะก็ทำให้เกิดความกระตือรือร้น ได้มีการเปรียบเทียบผลงานกับของคนอื่น ได้เรียนรู้ได้เห็นผลงานศิลปะที่ดี ตลอดจนแนวการทำงานศิลปะของคนอื่น ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาการทำงานของตนเองได้ดียิ่งขึ้น การทำงานในระยะเริ่มแรกอยู่คนเดียว รู้อยู่อย่างเดียว เห็นอยู่อย่างเดียวก็จะพัฒนาได้ช้า กว่าที่จะประสบความสำเร็จต้องใช้เวลายาวนาน นอกจากนี้ในระบบการศึกษายังมีคนคอยช่วยชี้แนะ ไม่ว่าจะเป็นครูผู้สอนหรือรุ่นพี่ ๆ หรือแม้กระทั่งเพื่อนที่จะมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

การทำงานศิลปะในระยะเริ่มแรกของศิลปินนั้น จะได้รับอิทธิพลในการทำงานศิลปะมาจากรุ่นพี่ หรือคนทำงานศิลปะในรุ่นเก่า ๆ ที่เขามีการแสดงผลงาน ในระยะเริ่มแรกที่กำลังเรียนรู้ ศิลปินก็จะอาศัยการไปดูการศิลป์ในนิทรรศการต่าง ๆ ไปดูไปศึกษางาน การเรียนศิลปะที่ดีต้องไม่ปิดหูปิดตา ต้องรับรู้ขั้นพื้นฐานที่จะนำมาปรับใช้กับการทำงานศิลปะของตนเอง ซึ่งก็อาจจะได้รับอิทธิพลของคนเหล่านั้นมาบ้าง แต่ก็เป็นความสนใจในลักษณะที่ใกล้เคียงกับความคิด

ของตัวเรามาบ้าง จึงจะสามารถนำมาปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม ในระยะนี้ก็มีการศึกษาการทำงาน และผลงานศิลปะของรุ่นพี่ ที่อยู่ในยุคเดียวกัน เช่น สัญญา วงศ์อร่าม, ทวน ธีระพิจิตร, ถกล ปรียาคณิตพงศ์ และอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นการได้รับอิทธิพลในการทำงานช่วงแรก ๆ ของการศึกษาทางด้านศิลปะของศิลปินเดชา วราชน แต่เมื่อทำงานต่อไปเรื่อย ๆ อิทธิพลเหล่านั้นก็จะลดน้อยไปจนกลายเป็นตัวของตัวเอง การทำงานศิลปะจึงต้องอาศัยการทำงานให้มาก จะสามารถคลี่คลายผลงานศิลปะให้มีรูปแบบเฉพาะตัวได้เร็วมากยิ่งขึ้น ผลงานก็จะมีคุณภาพมีแนวทางที่เป็นตัวของตัวเอง ศิลปินก็จะพัฒนาแนวทางในการทำงานศิลปะของตนเองต่อไปได้

ในระหว่างที่ศึกษาศิลปินยังเคยได้รับทุนการศึกษาประเภทเรียนดี โดยจะได้รับการลดเว้นค่าเล่าเรียน ทุนสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และทุนมูลนิธิจุฬาลงกรณ์ - พันธุ์ทิพย์ จึงทำให้ศิลปินมีโอกาสทำงานศิลปะได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องกังวลค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนมากนัก นอกจากนี้ศิลปินยังมียุทธศาสตร์การดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ค่อนข้างจะเก็บตัวไม่ค่อยมีเพื่อนมากนัก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะช่วงที่กำลังศึกษาอยู่นั้นมีแฟนอยู่เป็นเพื่อนตลอดเวลา ไปไหนมาไหนด้วยกัน จึงไม่ค่อยได้ยุ่งเกี่ยวอะไรกับใคร นอกจากเรื่องการทำงานศิลปะ แต่ก็มีกิจกรรมร่วมกับพวกเพื่อน ๆ ทีมมหาวิทยาลัยบ้าง อย่างการไปรับน้อง การไปเขียนรูปนอกสถานที่ และอื่นๆ

หลังจากที่ศิลปินจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรในปีพ.ศ.2512(เดชา วราชน, บันทึกร่วม, 6 ตุลาคม 2527) แล้วได้ไปประกอบอาชีพเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ก่อสร้างบางพลัด ซึ่งเปิดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวิชาทางสาขาสถาปัตยกรรม การก่อสร้าง แต่ก็มีสาขาออกแบบ ตกแต่งภายใน และสาขาศิลปอุตสาหกรรมโดยเป็นอาจารย์สอนวิชาโท พื้นฐานทางด้านศิลปะ ความคิดแต่เดิมของศิลปินไม่อยากจะไปเป็นครู อาจจะเป็นเพราะว่าคิดว่าตนเองสอนไม่เก่ง แต่ด้วยสาขาที่จบมานั้นไม่สามารถนำมายึดเป็นอาชีพอย่างจริงจังได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องไปหาอาชีพหลักเพื่อหาเลี้ยงชีพและครอบครัว จึงสมัครมาทำงานในอาชีพครูสอนศิลปะ พอสอนได้ 1 ปี ก็ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการอาจารย์ประจำ แล้วก็ย้ายมาสอนที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง จึงนับได้ว่าศิลปินมีอาชีพหลักคือ ครูสอนศิลปะมาโดยตลอด ตั้งแต่จบการศึกษา

การมาเป็นครูสอนศิลปะที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง นี้ ในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาศิลปอุตสาหกรรม จะสอนวิชาโทต่าง ๆ อาทิเช่น วิชาวาดเส้น จิตรกรรม, สีน้ำ, ออกแบบลายผ้า, ภาพพิมพ์ และวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะอยู่จนกระทั่งได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าภาควิชาศิลปอุตสาหกรรมในปี พ.ศ.2524(เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) โดยมีตำแหน่งทางวิชาการในขณะนั้นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จากผลงานศิลปะที่สร้าง

สรรค์ขึ้นมาในขณะนั้น ประกอบกับเอกสารประกอบการสอน และผลการได้รับรางวัลจากการแสดงผลงานศิลปกรรมต่าง ๆ หลังจากนั้นก็ได้มาบุกเบิกเปิดภาควิชาออกแบบนิเทศศิลป์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2526 และได้รับตำแหน่งทางวิชาการ เป็นรองศาสตราจารย์ในปีนี้ ด้วยผลงานศิลปะและเอกสารประกอบผลงานศิลปะของศิลปิน ต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าภาควิชาศิลปะ ในปี พ.ศ. 2529 ถึง พ.ศ. 2533 เป็นครั้งแรก ครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2536 ซึ่งได้ลาออกก่อนครบวาระ เพื่อมาดูแลภรรยาที่ป่วยด้วยโรคมะเร็ง ต่อมาก็ย้ายมาเปิดภาควิชาวิจิตรศิลป์ ในปี พ.ศ. 2537

การทำงานในอาชีพครูสอนศิลปะของศิลปินนั้นจะมีความสัมพันธ์กับการทำงานศิลปะของศิลปินในแง่ที่ว่า ครูสอนศิลปะควรจะเป็นคนทำงานศิลปะด้วย จึงจะสามารถถ่ายทอดความรู้ทางด้านศิลปะได้เป็นอย่างดี จึงมีคำว่าศิลปินอาจารย์เกิดขึ้น อาชีพนี้จึงเป็นโอกาสของศิลปินที่จะยังคงสามารถสามารถทำงานศิลปะต่อไปได้ และยังมีประโยชน์ในแง่ของการเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงานศิลปะของผู้ที่ศึกษาอีกด้วย สำหรับตัวศิลปินเองสาเหตุที่มาของการประกอบอาชีพนี้ ก็เพราะว่าในอดีตเมื่อ 25 ปี ที่แล้ว ศิลปินยังไม่สามารถจะใช้ความรู้ความสามารถทางศิลปะประกอบอาชีพเป็นศิลปินจริง ๆ ได้ การที่จะมาเป็นครูสอนศิลปะก็จะเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงที่สุดสำหรับศิลปินที่จะสามารถมีโอกาสทำงานศิลปะต่อไปได้ และสามารถทำงานเลี้ยงชีพได้ด้วย นอกจากนั้นการได้มาเป็นครูนั้นยังสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ต่าง ๆ ให้แก่นักศึกษาได้อีกด้วย จึงเป็นอาชีพที่ค่อนข้างดี ไม่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานขอศิลปินมากนัก การทำงานในอาชีพครูสอนศิลปะจะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ในเรื่องของเวลา ถ้าชั่วโมงสอนมีเต็มตลอดทุกสัปดาห์ หรือมีภาระหน้าที่อื่น ๆ มาก ก็จะมีอุปสรรคต่อการทำงานศิลปะอย่างแน่นอน เพราะจะไม่มีเวลาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเอง การเป็นครูสอนศิลปะที่ดีก็ควรจะมีโอกาสทำงานศิลปะหรือค้นคว้าวิจัยหาอะไรใหม่มาเป็นตัวอย่างแก่ลูกศิษย์บ้าง การสอนทางด้านศิลปะ ก็จะถือว่าการสร้างสรรค์หรือการทำงานศิลปะเป็นการค้นคว้าในลักษณะที่เทียบเคียงกับการค้นคว้าในสาขาวิชาอื่น ๆ เหมือนกัน เพราะฉะนั้นผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจึงสามารถเอากลับมาเป็นผลงานขอตำแหน่งวิชาการได้สำหรับศิลปิน

นอกจากนั้นการประกอบอาชีพครูสอนศิลปะยังเปิดโอกาสของผู้ที่ศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแท่นพิมพ์ และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่ในสถาบันการศึกษาจะมีอุปกรณ์ต่าง ๆ เหล่านี้พร้อม ทำให้เราสามารถมีโอกาสทำงานศิลปะต่อไปได้ เพราะผู้ที่จบทางด้านศิลปะภาพพิมพ์มาถ้าไม่ได้ทำงานอยู่กับสถานศึกษา โอกาสที่จะทำงานศิลปะตามที่ตนได้ศึกษามาอย่างต่อเนื่องก็คงจะเป็นไปได้ยาก

อาชีพนี้จึงเหมาะสมกับคนทำงานทางด้านศิลปะ ถึงแม้ว่าศิลปินอาจจะไม่ได้ชอบอาชีพนี้มากนัก แต่ก็ยอมรับว่าเป็นอาชีพที่ดีเหมาะกับชีวิตของศิลปิน เพราะศิลปินไม่คิดจะหากินกับการทำงานศิลปะเป็นอาชีพ จึงต้องหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นครู นอกจากนี้การทำงานศิลปะของศิลปิน ยังมีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้นักศึกษาเห็นว่าครูก็ยังทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลา จึงเกิดความมั่นใจในการทำงานศิลปะของตนเองและเกิดความศรัทธาในวิชาชีพขึ้นมาได้

จากการศึกษาประวัติการศึกษาและการทำงานอาชีพของศิลปิน พบว่าการศึกษาระดับต้นในอดีตของศิลปินจะไม่มีอิทธิพลต่อความสนใจทางด้านศิลปะของศิลปินมากนัก แต่มีกลุ่มเพื่อน และครูฝึกสอนที่มีส่วนกระตุ้นให้ศิลปินเกิดความสนใจทางด้านศิลปะ และเข้าศึกษาต่อทางด้านศิลปะอย่างจริงจังในโรงเรียนเพาะช่าง การเรียนการสอนในสถาบันแห่งนี้จะเน้นไปในเรื่องของวิชาความรู้ทางด้านศิลปะที่เกี่ยวกับงานหัตถกรรมและงานช่าง ศิลปินจึงได้พื้นฐานเกี่ยวกับทักษะฝีมือทางช่างมาจากสถาบันแห่งนี้ด้วย พอหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนเพาะช่างแล้ว ศิลปินก็เข้าศึกษาต่อในคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งการศึกษาในสถาบันแห่งนี้มีอิทธิพลต่อการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นอย่างมาก การจัดการเรียนการสอนในอดีตจะมีลักษณะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะฉะนั้น นักศึกษาส่วนใหญ่จึงต้องค้นคว้า และทดลองด้วยตนเองโดยตลอด ประกอบกับการศึกษาเรียนรู้จากการทำงานศิลปะ และผลงานศิลปะของรุ่นพี่ และอาจารย์ ด้วยวิธีการศึกษาในลักษณะนี้จึงทำให้ศิลปินมีความชอบในการศึกษาค้นคว้าและทดลองหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ในการทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลา ซึ่งก็สอดคล้องกับลักษณะของการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ที่ต้องมีการค้นคว้าทดลองทางเทคนิคเป็นอย่างมาก ประกอบในสมัยที่ศิลปินกำลังศึกษานั้นเป็นระยะเริ่มแรกของการศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ จึงทำให้ศิลปินเกิดความสนุกกับการค้นคว้าทดลองทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ และสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การเรียนการสอนในอดีตจะเน้นที่การทำงานศิลปะให้มาก เพื่อให้เกิดประสบการณ์ และความชำนาญสามารถแก้ปัญหาและสามารถพัฒนาผลงานได้อย่างต่อเนื่องชัดเจน จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัว

ในส่วนของการทำงานอาชีพนั้น หลังจากที่ศิลปินจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว ศิลปินได้เลือกประกอบอาชีพเป็นครูสอนศิลปะเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในการทำงานศิลปะของตนเอง เนื่องจากในอดีตนั้นศิลปินไม่สามารถดำรงชีพได้ด้วยการเป็นศิลปิน จึงต้องมีการหาอาชีพที่เหมาะสม และเอื้อต่อการทำงานศิลปะของศิลปิน อุปสรรคในอาชีพที่มีต่อการทำงานศิลปะของศิลปินอยู่บ้าง ในเรื่องของเวลา เพราะเวลาส่วนหนึ่งของศิลปินจะต้องถูกใช้

ไปในการเรียนการสอน จึงทำให้ศิลปินมีโอกาสทำงานศิลปะได้น้อยลง แต่ปัญหานี้จะไม่ค่อยมีผลกระทบต่อการทำงานศิลปะของศิลปินมากนัก ถ้ามีการแบ่งเวลาได้อย่างถูกต้อง

5. ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ

ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น เริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนการศึกษาในโรงเรียนเพาะช่างยังเป็นการเรียนรู้เพื่อไปเป็นครูมากกว่า การทำงานศิลปะของศิลปินก็ไม่ได้เรียกว่าการทำงานศิลปะตลอด 30 ปี ก็จะมีบ้างเป็นบางช่วงที่ศิลปินต้องทำงานในหน้าที่ฐานะผู้บริหารของหน่วยงานที่รับผิดชอบอยู่ จึงมีเวลาให้กับการทำงานศิลปะน้อยลง คุณภาพของผลงานศิลปะในช่วงนั้น ๆ ก็จะต้องลงไปด้วย แต่ศิลปินไม่คิดจะเลิกทำงานศิลปะเพียงแต่ว่ามีโอกาสทำงานศิลปะได้น้อยเท่านั้น ศิลปินให้ทัศนะว่าการทำงานศิลปะควรจะต้องทำติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอมีความต่อเนื่องจึงจะสามารถพัฒนาคุณภาพของผลงานต่อไปได้ สำหรับศิลปินแล้วจะใช้วิธีการคิดอยู่ตลอดเวลา สเก็ตภาพออกมาเรื่อย ๆ ก็ยังมีโอกาสที่จะพัฒนาผลงานศิลปะต่อไปได้ การทำงานศิลปะของศิลปินจึงไม่หยุดหายไป จึงยังคงทำงานศิลปะต่อมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้ศิลปินยังกล่าวว่าประสบการณ์การทำงานศิลปะที่ต่อเนื่องเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ถ้าหยุดทำงานศิลปะไปเมื่อไร โอกาสที่จะหวนกลับคืนกลับมาทำอีกจะเป็นเรื่องยากต้องใช้เวลามากกว่าที่จะพัฒนาให้มีคุณภาพเท่าเดิม

การทำงานศิลปะของศิลปินหลังจากที่จบการศึกษาแล้วพบว่าจะมีอุปสรรคค่อนข้างมาก ศิลปินจึงไม่ค่อยพอใจกับผลงานที่ผ่านไปแล้วมากนัก เนื่องจากศิลปินคิดว่ายังทำงานได้ไม่เต็มที่อย่างที่หวังไว้ อาจจะเป็นเพราะว่ากระบวนการทางการพิมพ์นั้นเป็นกระบวนการที่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ ต่างๆ มากมาย แต่ช่วงนั้นไม่ค่อยมีความพร้อมในเรื่องของเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ทำงาน จึงทำให้ไม่สามารถทำงานได้อย่างที่หวังเอาไว้มากนัก ช่วงนั้นต้องอาศัยพื้นที่ภายในบ้านบางส่วนในการที่จะทำงานศิลปะภาพพิมพ์ จึงค่อนข้างจะลำบากและไม่สะดวกแต่ศิลปินก็พยายามทำอย่างดีที่สุด เท่าที่โอกาสจะอำนวยได้ จึงไม่สามารถทำงานศิลปะให้ได้มากอย่างที่ต้องการ ผลงานที่เสียไปก็มีมากคุณภาพไม่ได้มาตรฐาน สถานที่ทำงานจึงเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นอย่างมากในช่วงเวลาที่ผ่านไป แต่ในปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ลดน้อยลงไปแล้วเพราะศิลปินมีห้องทำงานศิลปะเป็นสัดส่วน สะดวกต่อการทำงานศิลปะเป็นอย่างมาก ซึ่งในปัจจุบันศิลปินได้หันมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้านเทคนิคสื่อผสมโลหะ สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้ศิลปินไม่ทำงานศิลปะภาพพิมพ์ต่อไปทั้งที่ปฏิบัติงานการ

ทำงานศิลปะด้วยเทคนิคภาพพิมพ์มาเป็นเวลานานประมาณเกือบ 30 ปี ก็เพราะว่าการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ในความคิดของศิลปินนั้นได้มาถึงจุดอิ่มตัวแล้ว และคิดว่าประสบความสำเร็จไปแล้ว จึงพยายามพัฒนาการทำงานศิลปะด้านเทคนิคใหม่ ๆ ขึ้นมา ประกอบปัจจัยหลายด้าน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ เช่นคุณภาพของงานพิมพ์ที่พิมพ์ลงบนกระดาษจะไม่ค่อยมีความคงทนเก็บไว้ไม่ได้นาน การทำงานจะมีกลิ่นเหม็นของสารเคมีมาก อาจทำให้สุขภาพเสียได้ การทำงานศิลปะภาพพิมพ์จำเป็นที่จะต้องใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆมากมาย จึงไม่สามารถปฏิบัติงานภายในสถานที่ทำงานส่วนตัวได้สะดวก จึงได้หันมาค้นคว้าทดลองสร้างสรรค์งานโลหะ ซึ่งจะมีลักษณะเป็นการทำงานศิลปะที่แตกต่างกันไปในเรื่องของการใช้เทคนิคในการทำงานศิลปะ แต่รูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวยังคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง ในเรื่องของการค้นคว้าทดลองในการทำงานศิลปะ การใช้รูปทรงเรขาคณิต การจัดวางที่เรียบง่าย มีพื้นผิวที่แปลกตา ที่เกิดจากการคิดค้นของศิลปิน การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเทคนิคนี้จึงทำให้ศิลปินมีความสนุกกับการทำงานศิลปะต่อไป

นอกจากประสบการณ์ในการทำงานศิลปะแล้ว ศิลปินยังมีประสบการณ์ในการแสดงผลงานศิลปะมากมายทั้งในประเทศ และต่างประเทศ (ศุขเล็ก จรรยาวงศ์, 2535) ประสบการณ์ในการแสดงผลงานศิลปะที่สำคัญในประเทศของศิลปินนั้นมีประมาณ 30 - 40 ครั้ง ส่วนการแสดงผลงานศิลปะในต่างประเทศของศิลปิน จะมีประมาณ 40 -50 ครั้ง การแสดงผลงานศิลปะของศิลปินที่ผ่านมานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงผลงานศิลปะที่ต้องมีการคัดเลือกผลงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงผลงานศิลปะในต่างประเทศ ผลงานศิลปะที่ศิลปินได้รับการคัดเลือกเผยแพร่ออกไป ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานศิลปะภาพพิมพ์ การแสดงผลงานศิลปะครั้งสำคัญ ๆ ในประเทศก็จะเป็นการแสดงผลงานในงานศิลปกรรมแห่งชาติ ส่วนของในต่างประเทศก็จะเป็นการแสดงผลงานในประเทศที่มีชื่อเสียงในการประกวดทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ ในระดับนานาชาติ อาทิเช่น ยูโกสลาเวีย, เยอรมัน, นอร์เว, สหรัฐอเมริกา, ญี่ปุ่น และที่อื่น ๆ

การแสดงผลงานศิลปะของศิลปินนั้น ถือว่าเป็นการเช็คคุณภาพของผลงานศิลปะที่ทำขึ้นมา เพราะศิลปินมีความคิดว่าคนที่ทำงานศิลปะบางครั้งจะไม่ว่าผลงานศิลปะที่ทำไปนั้นดีหรือไม่ดี เพราะตัวเองก็จะต้องว่าดีเป็นส่วนใหญ่ การที่เปิดโอกาสให้ผู้อื่น หรือคณะกรรมการตัดสินการประกวดการแสดงผลงานศิลปะจะมีส่วนช่วยในการตรวจสอบคุณภาพของผลงาน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการวัดคุณค่าของผลงานศิลปะของตนเอง การแสดงผลงานแต่ละครั้งก็จะมีผลสะท้อนกลับมาทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ทำให้ศิลปินสามารถรู้ได้ว่าผลงานของตนเองได้รับการยอมรับมากน้อยแค่ไหน ส่วนการส่งผลงานเข้าร่วมประกวดในต่างประเทศของศิลปินนั้นมิได้มุ่งหวัง

รางวัลแต่อย่างใด แต่มีความมุ่งหวังอยากจะได้สูจิบัตรของการแสดงนั้นๆ เพื่อมาดูความเคลื่อนไหวของวงการศิลปะภาพพิมพ์ของโลก ในปัจจุบันว่ามีพัฒนาไปถึงไหนแล้วมีรูปแบบเป็นอย่างไร เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง และเพื่อให้นักศึกษาที่สอนอยู่ได้มีโอกาสเห็นผลงานศิลปะหลาย ๆ รูปแบบโดยเฉพาะของต่างประเทศ

นอกจากศิลปินจะส่งผลงานเข้าร่วมแสดงในการประกวดทั้งในประเทศและต่างประเทศแล้ว ศิลปินยังมีการแสดงผลงานกลุ่มร่วมกัน เพื่อนศิลปินอีก 2 - 3 กลุ่ม ซึ่งมีลักษณะเป็นการเชื้อเชิญให้เข้าร่วมแสดง เช่นในงานภาพพิมพ์นานาชาติของเอเชีย ที่สถาบันศิลปะแพรต (Prait Graphic Center) ที่ New York ประเทศสหรัฐอเมริกา , งานศิลปกรรมร่วมสมัยของศิลปินไทย ที่ The Pacific Asia Museum Pasadena ประเทศสหรัฐอเมริกา สำหรับกลุ่มในประเทศไทยนั้นก็มี การแสดงผลงานกลุ่มร่วมกับศิลปินไทย ที่เคยร่วมแสดงด้วยกัน มี กมล ทัศนาศิลี, ศรีวรรณ เจน หัตถการกิจ, เกียรติศักดิ์ ชานูพนารถ, ถวัล ดัชณี, เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ การแสดงผลงานกลุ่มร่วมกับเพื่อนศิลปินนั้น ศิลปินจะแสดงเป็นครั้งคราวเพื่อให้คนที่ติดตามผลงานศิลปะของศิลปิน ได้รับรู้ถึงการทำงานศิลปะของศิลปินบ้างว่าทำอะไรถึงไหนบ้าง ส่วนการแสดงผลงานเดี่ยวนั้น ศิลปินไม่คิดที่จะจัดแสดงเอง เป็นเพราะว่าศิลปินไม่ค่อยชอบระบบการจัดการเกี่ยวกับการแสดงผลงานศิลปะแต่ละครั้งที่ต้องมีการจองสถานที่ล่วงหน้าเป็นเวลานาน ต้องจัดทำสูจิบัตร สิ่งพิมพ์ การติดตั้งผลงาน ซึ่งศิลปินจะต้องทำเองทุกอย่าง จึงทำให้ศิลปินไม่คิดที่จะจัดการแสดงผลงานศิลปะของตนเอง นอกจากการแสดงผลงานในลักษณะที่เป็นกลุ่มแล้วยังมีการร่วมแสดงผลงานศิลปะในฐานะศิลปินเชื้อเชิญในการแสดงศิลปกรรม ในฐานะที่เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติด้วย

สำหรับรางวัลที่ศิลปินเคยได้รับจากการประกวดนั้นนี้มีอยู่ด้วยกัน 11 ครั้ง โดยได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ 8 ครั้ง จากการแสดงศิลปกรรมร่วมสมัย ธนาคารกสิกรไทย 2 ครั้ง และนิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย ธนาคารแห่งประเทศไทย อีก 1 ครั้ง โดยรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ (สันติ เล็กสุขุม, 2535)

- รางวัลเกียรติยศอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 19 พ.ศ.2512 จากผลงานชื่อ “องค์ประกอบ” (Composition) (ภาพที่ 8)

- รางวัลเกียรติยศอันดับ 1 เหรียญทอง ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 20 พ.ศ.2514 จากผลงานชื่อ “ภาพพิมพ์ 1/2512 หมายเลข 2 (ภาพที่ 15)

- รางวัลเกียรติยศอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 21 พ.ศ.2515 จากผลงานชื่อ “โลกใหม่” (ภาพที่ 16)

- รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 22 พ.ศ.2517 จากผลงานชื่อ “ภาพพิมพ์หมายเลข 4 /2525” (ภาพที่ 18)
- รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 24 พ.ศ.2520 จากผลงานชื่อ “จังหวะ” (Rhythum) (ภาพที่ 20)
- รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 25 พ.ศ.2522 จากผลงานชื่อ “การสะท้อน” (Composition 8) (ภาพที่ 21)
- รางวัลเกียรติคุณอันดับ 3 เหรียญทองแดง ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 26 พ.ศ.2523 จากผลงานชื่อ “องค์ประกอบศิลป์ 11/1980” (ภาพที่ 22)
- รางวัลเกียรติคุณอันดับ 1 เหรียญทอง ประเภทภาพพิมพ์จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 28 พ.ศ.2525 จากผลงานชื่อ “ภาพพิมพ์หมายเลข 1/2525” (ภาพที่ 25)

รางวัลที่ได้รับจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาตินี้ ถือเป็น การแสดงศิลปกรรมที่สำคัญที่สุดของประเทศไทย ซึ่งริเริ่มโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ที่เห็นความสำคัญของการส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานทางด้านศิลปกรรม โดยเริ่มจัดให้มีการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2492 (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535) และได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน จัดโดยมหาวิทยาลัยศิลปากร จากการที่ศิลปินได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติถึง 8 ครั้ง เป็นรางวัลเกียรติคุณอันดับ 1 เหรียญทอง 2 ครั้ง รางวัลเกียรติคุณอันดับ 2 เหรียญเงิน 5 ครั้ง และรางวัลเกียรติคุณ อันดับ 3 เหรียญทองแดงอีก 1 ครั้ง จึงได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมประเภทภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในปี พ.ศ.2525 (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) ศิลปินจึงไม่ได้ส่งผลงานเข้าประกวดในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติอีกต่อไป แต่จะได้รับเชิญให้เป็นศิลปินเชื้อเชิญเข้าร่วมแสดงในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติแล้ว ศิลปินยังเคยได้รับรางวัลชนะเลิศศิลปกรรม (ธนาคารกสิกรไทย, 2525) จากการแสดงศิลปกรรมร่วมสมัย ประจำปี พ.ศ. 2524 และปี พ.ศ. 2525 ซึ่งสนับสนุนโดย ธนาคารกสิกรไทย จากผลงานภาพพิมพ์ที่ชื่อ “องค์ประกอบ 11/1980” (Composition 11/1980) ในปี พ.ศ.2524 และจากผลงานภาพพิมพ์ที่ชื่อ “มิติ 2/2525” (Dimension 2/1982) ในปี พ.ศ.2525 ได้รับรางวัลยอดเยี่ยม จากนิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย ธนาคารแห่งประเทศไทยในปีพ.ศ.2524 จากผลงานภาพพิมพ์ที่ชื่อ “กรุงเทพ 2” (Bangkok 2/1981)

สำหรับการได้รับรางวัลต่าง ๆ ของศิลปินนั้น ศิลปินมีความคิดว่าการทำงานศิลปะในระยะเริ่มแรกนั้นมีความต้องการจะส่งผลงานเข้าประกวด เพื่อที่จะเชื่อกุว่าผลงานศิลปะของตนเองนั้นมีคุณภาพอยู่ในระดับไหน มีความสามารถพอที่จะรับรางวัลได้หรือไม่ พอศิลปินสามารถได้รับ

รางวัลก็เกิดความรู้สึกที่จะพัฒนาผลงานศิลปะต่อไป เพื่อให้ได้รางวัลที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งศิลปินสามารถทำได้สำเร็จจนกระทั่งได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ศิลปิน (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) กล่าวว่ารางวัลคือ สิ่งที่ปลอบใจคนทำงานศิลปะ ให้มีกำลังใจกระตือรือร้นที่จะทำงานศิลปะต่อไป มีความต้องการทำงานศิลปะมากขึ้น แต่จริง ๆ แล้วตามความคิดของศิลปินคนทำงานศิลปะไม่จำเป็นต้องได้รับรางวัลเสมอไป อยู่ที่จุดประสงค์ในการทำงานศิลปะของเราว่าจะทำเพื่ออะไร ไม่จำเป็นต้องเพื่อรางวัลหรือเพื่อขายเสมอไป แต่อาจจะทำเพื่อความสุขหรือเพื่อที่จะต้องการระบายบางสิ่งบางอย่างออกมาก็ได้ เป็นความชอบส่วนบุคคล การที่คนส่งงานเข้าประกวดแล้วไม่ได้รับรางวัลก็ไม่ทำงานศิลปะต่อไปก็ใช้ไม่ได้ เพราะสิ่งนั้นไม่ใช่เป้าหมายที่แท้จริงของการทำงานศิลปะที่จะต้องเกิดจากความต้องการอยากจะทำ อยากจะมีความสุข หรือความสนุกด้านการทำงานศิลปะ สำหรับคนที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมนั้น ศิลปินก็มีความภูมิใจในระดับหนึ่ง เพราะคิดว่าตนเองมีความสามารถผ่านเกณฑ์ที่คนอื่นกำหนดไว้ได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเก่งตลอดไป ศิลปินก็ยังคงต้องทำงานศิลปะอีกต่อไป ไม่เช่นนั้นความเป็นศิลปินหรือการที่เขายกย่องก็จะหมดคุณค่าไป เป็นเพียงอดีตเท่านั้น เพราะฉะนั้นศิลปินจึงยังคงทำงานศิลปะต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

นอกจากศิลปินจะมีประสบการณ์ในการแสดงผลงานศิลปะแล้ว ศิลปินยังมีบทบาทที่สำคัญด้วยการเข้าไปเป็นคณะกรรมการ การตัดสินการประกวดผลงานศิลปะงานแสดงศิลปกรรมต่าง ๆ เนื่องด้วยศิลปินเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีชื่อเสียง พร้อมด้วยวัยวุฒิ คุณวุฒิ และยังคงได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยม เป็นครูสอนศิลปะ มีประสบการณ์ในการไปดูงานในต่างประเทศบ่อย ๆ มีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง จึงได้รับการคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานศิลปะในการแสดงศิลปกรรมต่าง ๆ อาทิเช่น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ การแสดงศิลปกรรมร่วมสมัย สนับสนุนโดยธนาคารกสิกรไทย การแสดงศิลปกรรมรุ่นเยาว์ การแสดงศิลปกรรมเทอดพระเกียรติรัชกาลที่ 9 ครบรอบ 60 ปี และอื่น ๆ การที่ไปมีบทบาทหน้าที่ของศิลปิน เป็นการเข้าไปเพื่อทดแทนหมุนเวียนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน นอกจากบทบาทหน้าที่ในการตัดสินผลงานศิลปะแล้วศิลปินยังมีโอกาสเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ ที่ช่วยสถาบันศิลปะต่าง ๆ ในการเปิดหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับศิลปะภาพพิมพ์อีกด้วย

ความคิดเห็นของศิลปินที่เกี่ยวข้องกับวงการศิลปะในประเทศไทยนั้น ศิลปินมีความคิดว่าบรรยากาศดีขึ้นกว่าสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐ และภาคเอกชน ก็ให้การสนับสนุน

เกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะมากยิ่งขึ้นมีการสะสมผลงานศิลปะ มีการซื้อขาย มีราคาดีขึ้น จึงทำให้ศิลปินมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน

ในเรื่องของประสบการณ์ในการทำงานศิลปะนี้ ศิลปินมีทัศนคติเกี่ยวกับการทำงานศิลปะว่าในระยะเริ่มต้นของคนทำงานศิลปะ อาจจะมีอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย การที่จะเป็นคนที่ทำงานศิลปะหรือศิลปินได้ต้องใช้ระยะเวลา และผลงานถึงจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นคนทำงานศิลปะจริง ผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นจะต้องสร้างขึ้นมาจากความคิด ความรับผิดชอบของศิลปิน ถ้าทำงานศิลปะมาจนถึงจุดนี้สามารถทำงานศิลปะด้วยความสนุกกับการทำงานได้จะถือว่าเป็นประสบความสำเร็จแล้ว การทำงานศิลปะจึงมีประโยชน์ทางใจ เพราะถ้าเรามีโอกาสทำในสิ่งที่เราชอบที่เราอยากทำก็มีความสุข สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นตามมาก็คือความภูมิใจในความเป็นศิลปินของตัวเอง

จากการศึกษาประวัติของศิลปินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทำงานศิลปะนั้น พบว่าศิลปินมีประสบการณ์ทำงานศิลปะอย่างจริงจัง ตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้ปฏิบัติงานศิลปะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ศิลปินยังมีประสบการณ์ในการแสดงผลงานศิลปะทั้งในประเทศและต่างประเทศติดต่อกันมาโดยตลอด ส่วนใหญ่จะเป็นการแสดงผลงานศิลปะภาพพิมพ์ จากการส่งผลงานเข้าร่วมประกวดในการแสดงศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้ศิลปินได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ 8 ครั้ง จากการแสดงศิลปกรรมร่วมสมัยประจำปี 2 ครั้ง ซึ่งจัดโดยธนาคารกสิกรไทยและการแสดงศิลปกรรมร่วมสมัย ซึ่งจัดโดยธนาคารแห่งประเทศไทยอีก 1 ครั้ง รางวัลที่ได้รับทั้งหมดจะเป็นรางวัลที่ได้รับจากผลงานศิลปะภาพพิมพ์ นอกจากนี้บทบาทในการเป็นศิลปินแล้วศิลปินยังมีบทบาทในการร่วมเป็นคณะกรรมการตัดสินการประกวดในการแสดงศิลปกรรมครั้งสำคัญ ๆ ของประเทศไทยอีกหลายครั้ง และยังเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทางศิลปะภาพพิมพ์อีกด้วย

6. ประวัติของผลงานศิลปะ

ผลงานของศิลปินนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 5 ช่วง ตามระยะเวลาของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ดังต่อไปนี้ คือ

- ผลงานศิลปะในระยะเริ่มแรก ก็เป็นผลงานที่ทำขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2507 - 2511 ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังศึกษาค้นคว้า และทดลองเกี่ยวกับการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ เป็นช่วงที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นปีที่ 3 ที่คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผลงานในระยะนี้จึงยังไม่ค่อยชัดเจนเท่าไร แต่ก็ได้ในเรื่องของประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ

ภาพพิมพ์เทคนิคต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพพิมพ์แกะไม้ (Wood Cut) ภาพพิมพ์โลหะต่าง ๆ เช่นภาพพิมพ์เทคนิค Dry Point, Aquatint, Etching และอื่น ๆ ผลงานในระยะเริ่มแรกนี้เนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่ยังเป็นสิ่งที่อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้กำหนดให้ แต่ว่าศิลปินจะสร้างแนวความคิดต่าง ๆ ขึ้นมาเองเกี่ยวกับหัวข้อเนื้อหานั้น ๆ เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับ คน, ภาพเปลือย, ไทย ๆ และอื่นๆ รูปแบบของผลงานในระยะเริ่มแรกนี้ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2535) จะมีลักษณะเป็นแบบกึ่งนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ โดยมีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของผู้คน ชีวิตของผู้หญิงกลางคืน (ภาพที่ 3) นอกจากนี้ก็มีผลงานที่มีรูปแบบเป็นนามธรรมอีกเป็นบางส่วน ซึ่งมีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับความประทับใจในลวดลายและรูปทรงต่าง ๆ การตัดทอนใบหน้าของคน (ภาพที่ 4) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากผลงานศิลปะของศิลปินอย่าง Paul Klee, Joan Miro และภาพรอยที่แปร่งในงานภาพพิมพ์หิน (Lithography) (ภาพที่ 5) ผลงานภาพพิมพ์ส่วนใหญ่ในระยะเริ่มแรกนี้จะมีเทคนิคครบทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นภาพพิมพ์หุ่น ภาพพิมพ์ร่องลึก และภาพพิมพ์พื้นราบ ซึ่งผลงานในระยะนี้จะเป็นไปในเรื่องของ การค้นคว้าทดลอง และแสวงหาแนวทางในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์มากกว่าที่จะมุ่งสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ชัดเจนออกมา ผลงานจึงมีความหลากหลายในเรื่องเทคนิค และรูปแบบที่แตกต่างกันมากมาย ลักษณะที่น่าสนใจของผลงานศิลปะในระยะเริ่มแรกนี้อยู่ตรงที่มีการค้นคว้าทดลองเทคนิคต่าง ๆ มากมาย เช่น วิธีการสร้างแม่พิมพ์จากฟองน้ำ ผสมเทคนิคภาพพิมพ์ไม้ (ภาพที่ 4) หรือการดัดแปลงแม่พิมพ์โลหะออกเป็นชิ้นๆ แล้วนำมาจัดวางใหม่ (ภาพที่ 9) ผลงานในระยะนี้จึงมีคุณค่าในเรื่องของการได้มีโอกาสค้นคว้าและทดลองเกี่ยวกับเทคนิคการพิมพ์ เช่น ภาพพิมพ์แกะไม้, ภาพพิมพ์แกะไม้สี, ภาพพิมพ์จากเศษวัสดุ, ภาพพิมพ์โลหะ, ภาพพิมพ์หิน

ช่วงที่ 2 คือช่วงประมาณปี พ.ศ.2512 - 2518 เป็นช่วงเริ่มศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการทำงานภาพพิมพ์ซิลสกรีน ซึ่งก็เป็นระยะที่เริ่มมีความชัดเจนในเรื่องของเนื้อหา, รูปแบบ และเทคนิคต่าง ๆ ผลงานในช่วงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นภาพพิมพ์เทคนิคซิลสกรีน ที่เริ่มค้นคว้าทดลองมาตั้งแต่ศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยศิลปากร แรงบันดาลใจส่วนใหญ่จะมีที่มาจากความประทับใจในเรื่องของรูปร่าง รูปทรงต่าง ๆ ที่รูปทรงแบบเรขาคณิต (Geometric Form) รูปทรงแบบอิสระ (Free Form) และรูปทรงอินทรีย์รูป (Organic Form) ร่องรอยที่แปร่ง, พื้นผิวต่าง ๆ เนื้อหาเรื่องราวภายในงานส่วนใหญ่จึงเป็นเชิงนามธรรมที่เน้นในเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบทางด้านศิลปะเพื่อให้ความเหมาะสมความสัมพันธ์ ความลงตัวของสิ่งต่าง ๆ ภายในงานรูปทรงที่ออกมาจึงมีรูปแบบเป็นเชิงนามธรรมอย่างเต็มตัว ผลงานในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการค้นคว้าและทดลองในงานภาพพิมพ์หินในระยะเริ่มแรกที่มีลักษณะที่มาจากความประทับใจในเรื่องของร่อง

รอยที่แปร่ง รูปร่างและรูปทรงต่าง ๆ แต่ก็ได้มีการพัฒนาในเรื่องของรูปแบบให้เหมาะสมกับเทคนิคใหม่ คือเทคนิคซิลสกรีน ซึ่งศิลปินก็ได้มีการค้นคว้า และทดลองเทคนิคต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น เทคนิคการเอาทรายหรือผงเหล็กโรยลงบนแม่พิมพ์ แล้วใช้น้ำยาเอ็ดฟัลด์พิมพ์ลงบนแม่พิมพ์ให้ทั่วแล้วก็เคาะเอาทรายออกก็จะได้แม่พิมพ์ที่มีพื้นผิวที่แปลกตา นอกจากนี้ลักษณะที่สำคัญของผลงานในช่วงนี้ คือร่องรอยที่แปร่งต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ภายในผลงานซึ่งจะเป็นลักษณะที่สำคัญของผลงานในชุดต่อ ๆ ไปของศิลปิน ผลงานภาพพิมพ์ซิลสกรีนในช่วงนี้ของศิลปินเช่น มีความชัดเจน และเป็นที่ยอมรับจนสามารถส่งเข้าประกวดได้รับรางวัลเกียรติยศอันดับ 1 เหรียญทอง ประเภทภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในผลงานที่ชื่อว่า ภาพพิมพ์ 1/2512 หมายเลข 2 (ภาพที่ 15) (สันติ เล็กสุขุม, 2535) ผลงานในระยาะนี้เป็นผลงานที่สร้างขึ้นมากในช่วงที่กำลังจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากร และช่วงที่เริ่มเข้าทำงานเป็นครูสอนศิลปะที่วิทยาลัยก่อสร้าง (บางพลัด) และเป็นอาจารย์ที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร (ลาดกระบัง) แล้วเป็นช่วงที่ศิลปินยังคงทำงานต่อเนื่องกันมาหลังจากที่จบการศึกษาแล้ว

ช่วงที่ 3 คือช่วงประมาณปี พ.ศ.2519 - 2524 เป็นช่วงที่ศิลปินกลับเข้ามาศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ในคณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ส่วนใหญ่ในช่วงนี้ยังคงเป็นผลงานภาพพิมพ์เทคนิคซิลสกรีนอยู่ แต่ได้มีการพัฒนาคลี่คลายในเรื่องของรูปแบบที่มีความเรียบง่าย และน้อยลง แรงบันดาลใจส่วนใหญ่จะมาจากรูปร่าง-รูปทรงเรขาคณิตต่าง ๆ ระบายพื้นที่ว่างและพื้นผิว เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบทางด้านศิลปะ การตัดทอนรูปทรงต่าง ๆ จากผลงานในชุดก่อน ๆ ให้มีความเรียบง่าย เหลือแต่แก่นแท้ของรูปทรงต่าง ๆ ส่วนในเรื่องของรูปแบบทางศิลปะนั้นจะมีรูปแบบเป็นเชิงนามธรรม ที่เรียบง่าย มีการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่ไม่ซับซ้อนเหมือนในชุดก่อน ๆ แต่มีความแม่นยำในการจัดวางองค์ประกอบมากยิ่งขึ้น มีการใช้ค่าน้ำหนักอ่อนแก่ภายในผลงานได้อย่างชัดเจน ผลงานในช่วงนี้จะไม่ค่อยมีสีสันมากนักจะเน้นไปในเรื่องของค่าน้ำหนักอ่อนแก่ ซึ่งนิยมใช้สีขาว-เทาและดำ อาจจะมีสีอื่นมาเจือบ้างเล็กน้อยแต่ก็เป็นโทนสีในกลุ่มเทา ผลงานในช่วงนี้ก็ยังคงสามารถเป็นที่ยอมรับและได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ อีกถึง 2 ครั้ง ในภาพที่ชื่อว่า “จังหวะ” (Rhythum) (ภาพที่ 20) และผลงานที่ชื่อ “การสะท้อน” (ภาพที่ 21) (สรารุท ตันณีกุล, 2535) ซึ่งผลงานชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ ที่มีลักษณะเป็นการสะท้อนของรูปทรงหนึ่งลงบนอีกรูปทรงหนึ่งที่ทำให้ความรู้สึกที่สงบนิ่ง และเรียบง่าย คุณค่าของผลงานในช่วงนี้จึงอยู่ที่ความกล้าในการตัดทอนรูปทรงต่าง ๆ ให้เรียบง่าย น้อยลงมีการ

จัดวางองค์ประกอบที่แม่นยำ และชัดเจน ซึ่งจะส่งผลต่อไปในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ในยุคหลังจากนี้

ช่วงที่ 4 คือช่วงประมาณปี พ.ศ.2525 - 2532 ผลงานในช่วงนี้จะมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่ต่อเนื่องกันมาจากชุดที่ ลักษณะของผลงานส่วนใหญ่จึงมีที่มาของเนื้อหา เรื่องราว รูปแบบ และเทคนิคที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างจากของเดิมอย่างเห็นได้ชัด คือในเรื่องของรูปแบบ และการนำสีส้นเข้ามาใช้ในผลงานมากยิ่งขึ้น สำหรับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานในช่วงนี้ยังคงเป็นความประทับใจที่มาจากรูปร่าง รูปทรงต่าง ๆ ระบาย พื้นที่ว่าง เนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่เป็นการตัดทอนรูปทรงให้เรียบง่าย เหลือน้อยที่สุด เหมือนในชุดที่แล้ว รูปแบบที่ปรากฏออกมาจึงมีลักษณะเป็นงานที่เรียบง่าย มีการทับซ้อนกันของระนาบรูปร่าง และรูปทรงต่าง ๆ และมีการใช้พื้นที่ว่างเข้ามาเป็นจุดสำคัญภายในผลงาน โดยจะมีการเน้นในจุดที่สนใจ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2535) ด้วยการใช้ระนาบที่เป็นแถบคล้าย แถบริบบิ้นที่หักทับซ้อนไปมา ตลอดจนมีการใช้สีส้นที่สดใสมากยิ่งขึ้นกว่าผลงานในชุดที่แล้ว ซึ่งเป็นข้อแตกต่างที่สำคัญสำหรับผลงานในช่วงนี้กับช่วงที่ผ่านมา นอกจากนี้ภายในผลงานยังมีการนำหน้าก้อนแก่เพื่อให้เกิดมิติของระนาบที่ทับซ้อนกันอยู่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน ผลงานในช่วงนี้มีผลงานหลายชิ้นที่ได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมครั้งสำคัญ ๆ ของประเทศไทยอีกด้วย อาทิเช่น ได้รับรางวัลเกียรติยศอันดับ 1 เหรียญทอง ประเภทภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งที่ 25 พ.ศ.2525 จากผลงานที่ชื่อ “ภาพพิมพ์หมายเลข 1/2525” (ภาพที่ 25) และได้รับรางวัลชนะเลิศศิลปกรรมร่วมสมัย ธนาคารกสิกรไทย ประจำปี พ.ศ.2525 จากผลงานที่ชื่อ “มิติ 2/2525” (Dimension 2/1982) (ภาพที่ 24) (ธนาคารกสิกรไทย, 2525) ลักษณะเด่นที่สำคัญของผลงานในช่วงนี้จะมีลักษณะเป็นงานที่มีรูปแบบเชิงนามธรรมที่เรียบง่าย ใช้หลักการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่เน้นไปในเรื่องของพื้นที่ว่าง มิติ และรูปร่างของระนาบต่าง ๆ มีการสร้างความกลมกลืน และความขัดแย้งต่าง ๆ ของทัศนธาตุต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน ตลอดจนการใช้เทคนิคการปาดไล่น้ำหนักสีอ่อนแก่ภายในระนาบเดียวกันจนทำให้ผลงานเกิดความน่าสนใจ ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ในช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นผลงานภาพพิมพ์ในช่วงสุดท้ายของศิลปิน ซึ่งได้ทำติดต่อกันมาถึง 30 ปี จนถึงจุดอิมิตัว ศิลปินจึงได้หยุดการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ลงหลังจากช่วงนี้ จึงได้หันไปค้นคว้าทดลองในเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในประเภทอื่น ๆ ซึ่งกลายมาเป็นผลงานในช่วงต่อไป

ช่วงที่ 5 คือช่วงประมาณปี พ.ศ.2533 จนถึงปัจจุบันหลังจากที่ศิลปินได้สร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยเทคนิคภาพพิมพ์ จนถึงจุดอิมิตัวของตนเองแล้วจึงหยุดทำงานทางด้านศิลปะภาพ

พิมพ์แล้วหันมาทดลองการทำงานศิลปะด้านเทคนิคจิตรกรรมสีน้ำ ซึ่งเป็นเทคนิคที่ศิลปินชอบใช้ ในการวาดภาพเพื่อเป็นบันทึก และเป็นการฝึกฝีมือในการเขียนรูปในแนวแบบเหมือนจริง ซึ่ง แสดงให้เห็นว่าศิลปินก็ได้ทิ้งแนวทางในการทำงานศิลปะแบบเหมือนจริงนี้เลย แต่แนวทางของ เทคนิคสีน้ำที่ศิลปินนำมาใช้ในการทำงานศิลปะนั้นจะมีเนื้อหา รูปแบบ คล้ายคลึงกับผลงานในอดีตที่ผ่านมา เพียงแต่ว่าศิลปินต้องการที่จะทดลองเปลี่ยนแปลงเทคนิคที่ทำอยู่ไปเป็นอีกเทคนิค ซึ่งอาจจะให้ประสบการณ์ใหม่ ๆ กับการทำงานศิลปะของตนเอง แต่ผลงานชุดสีน้ำนั้นจะเป็นเพียง ช่วงหนึ่งในระยะเริ่มแรกของการเปลี่ยนแปลงเทคนิคเท่านั้น เพราะเทคนิคที่เป็นการเปลี่ยนแปลง ครั้งสำคัญของผลงานในช่วงนี้คือ เทคนิคสื่อผสม ซึ่งทำจากวัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น ไม้ โลหะ ทองแดง, ทองเหลือง, อลูมิเนียม, สเตนเลส และอื่นๆ แนวการทำงานด้านเทคนิคสื่อผสมนี้ ศิลปิน เคยได้ทำการค้นคว้าทดลองสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมาแล้วในอดีตตั้งแต่ครั้งยังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยการนำแม่พิมพ์ที่เลิกใช้แล้วมาจัดวางองค์ประกอบใหม่ สร้างเป็นงานศิลปะ ขึ้นมาใหม่ แต่เนื่องด้วยในช่วงนั้นศิลปินยังมีความสนุกกับการทำงานในเทคนิคภาพพิมพ์อยู่ จึง หยุดทำงานในลักษณะเทคนิคสื่อผสมนี้ไป แล้วจึงจะกลับมาทดลองใช้ในการทำงานศิลปะใน ปัจจุบัน ผลงานในช่วงนี้จะมีแรงบันดาลใจมาจากความประทับใจในวัสดุโลหะในประเภทต่าง ๆ ไม้ และความมั่นคง ตลอดจนผลของการสะท้อนแสงของวัสดุโลหะ เนื้อหาภายในผลงานช่วงนี้ ยังคงเป็นเรื่องของการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้เกิดความลงตัว และประสานสัมพันธ์ของ วัสดุประเภทต่าง ๆ เนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเป็นนามธรรม จะมีเนื้อหาที่เป็นรูปธรรม แทรกอยู่ภายในผลงานบ้างในเรื่องของสภาพแวดล้อม (เดชา วราขุน,บันทึก, 2536) ความเจริญ ของสังคมเมือง ความเจริญทางด้านวัตถุ ตลอดจนสิ่งที่ศิลปินได้มีโอกาสพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่นการใช้วัสดุในการก่อสร้าง อาคาร ตึก ที่ทันสมัย รูปร่าง และรูปทรงต่าง ๆ ภายในผลงานซึ่ง มีลักษณะเป็นรูปทรงเรขาคณิตเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากผลงานที่ชื่อ “กรุงเทพ 2536 หมายเลข 2” นอกจากนี้ก็มีผลงานบางชิ้นที่ศิลปินสร้างให้มีเนื้อหาเรื่องราว ดังเช่นในผลงานที่ชื่อ “Memory 2/93” ซึ่งเป็นผลงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทรงจำของศิลปินที่รู้สึกต่อภรรยาที่กำลัง จะเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็ง ส่วนในเรื่องของเทคนิคนั้นศิลปินจะใช้วัสดุโลหะต่าง ๆ และไม้ ตลอดจน วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ลวด, หมุดโลหะ, ท่อทองแดง, ตาไก่ และอื่น ๆ มาเป็นวัสดุที่สำคัญใน การทำงาน นอกจากนี้ศิลปินยังได้มีการค้นคว้าทดลองเทคนิคการสร้างพื้นผิวบนแผ่นทองแดงโดย การใช้แลคเกอร์ทาเคลือบในบางส่วนของที่ศิลปินต้องการ แล้วปล่อยให้แผ่นทองแดงทำปฏิกิริยากับ อากาศมีสีเข้มขึ้น แล้วก็ทาบซ้อนกันไปหรือสร้างเป็นภาพขึ้นมาด้วยแลคเกอร์ แล้วปล่อยให้ทำ ปฏิกิริยากับอากาศต่อไป จนทำให้พื้นผิวเหล่านั้นเกิดเป็นสีสนิมที่แปลกตา จะเกิดเป็นสีม่วง, สี

เขียว และอื่น ๆ ผลงานในช่วงนี้นับได้ว่าเป็นผลงานในชุดล่าสุดของศิลปินที่สร้างสรรค์ด้านเทคนิค สื่อผสม ที่ยังคงมีลักษณะเนื้อหาเรื่องราว รูปแบบ และแนวทางในการทำงานที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากผลงานในอดีต ผลงานศิลปะในช่วงนี้ศิลปินมิได้นำส่งเข้าประกวดในการแสดงอะไรอีกเลย แต่ก็ได้ส่งเข้าร่วมแสดงในฐานะศิลปินรับเชิญ อย่างเช่นในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ และนิทรรศการแสดงกลุ่มกับเพื่อนศิลปิน ผลงานในชุดโหล่นี้มีความน่าสนใจในแง่ที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย ศิลปินได้กล่าวว่า (เตชะ วราชน, สัมภาษณ์, 15 มีนาคม 2539) ได้มีผู้ที่ศึกษาทางด้านนี้บางคนได้กล่าวถึงงานของศิลปินในยุคนี้ว่ามีลักษณะของระบบการจัดวางธาตุต่าง ๆ อยู่ครบถ้วนไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ มีความสัมพันธ์ความลงตัวถูกต้องตามหลักของฮวงจุ้ย ซึ่งศิลปินก็ได้ให้ความเห็นว่ามันก็เป็นหลักการเดียวกับที่จะจัดวางองค์ประกอบภายในภาพให้ลงตัวหรือการจัดวางสิ่งของต่าง ๆ ให้เหมาะสมก็จะเกิดความงามทางศิลปะ

จากการศึกษาผลงานศิลปะของศิลปินในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาแล้วนั้น นับตั้งแต่ช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่เริ่มมีความเห็นตัวของตัวเองอย่างชัดเจนขึ้นมานั้น เนื้อหา เรื่องราว รูปแบบทางศิลปะ และเทคนิค ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีแรงบันดาลใจมาจากความประทับใจในเรื่องของร่องรอยที่แปร่งระนาบ รูปร่าง-รูปทรง เรขาคณิต, พื้นผิว, น้ำหนักอ่อน-แก่ ซึ่งเป็นทัศนธาตุทางศิลปะที่ศิลปินมีความรู้สึกที่ต้องากรนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาจัดวางใหม่เพื่อให้เป็นงานศิลปะ ตลอดจนการซึมซับสิ่งแวดล้อมของสังคมเมือง ความเจริญทางด้านวัตถุต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของคนเมือง และศิลปิน แต่ก็มีบางครั้งที่เนื้อหาเรื่องปรากฏออกมาในเชิงรูปธรรมในผลงานบางชิ้นซึ่งน้อยมาก รูปแบบทางศิลปะที่ปรากฏจึงเป็นผลงานศิลปะในลักษณะศิลปะแบบนามธรรม ที่เน้นไปในเรื่องของ ร่องรอยที่แปร่ง, ระนาบ, มิติของน้ำหนัก, รูปร่าง-รูปทรง และพื้นผิว ในส่วนของรอยที่แปร่งก็ได้รับการตัดทอนมาเรื่อย ๆ จนเหลือแต่รูปร่างที่เป็นระนาบแบน ๆ เหมือนแถบรีบบิ้น ในผลงานช่วงท้าย ๆ ของผลงานศิลปะภาพพิมพ์ นอกจากนี้เนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่ของผลงานศิลปะของศิลปินนั้นจึงเป็นเนื้อหาในเชิงนามธรรม ที่เกี่ยวกับเรื่องของการค้นคว้าทดลอง การจัดวางองค์ประกอบศิลป์ด้วยทัศนธาตุต่าง ๆ ลักษณะเด่นที่สำคัญของรูปแบบทางศิลปะภายในผลงานศิลปะของศิลปิน ก็คือความเรียบง่ายของการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่ไม่ซับซ้อน รูปร่าง และรูปทรงเรขาคณิต และก็มีที่น่าสนใจในเรื่องของการสร้างมิติภาพในผลงาน มีความขัดแย้งและความกลมกลืนของระนาบต่าง ๆ ภายในผลงานที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน โดยเฉพาะผลงานศิลปะภาพพิมพ์ช่วงท้าย ๆ ส่วนในเรื่องของเทคนิคนั้น เทคนิคที่ศิลปินนิยมใช้ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์มากที่สุด คือเทคนิคภาพพิมพ์ซิลสกรีน ซึ่งศิลปินใช้เทคนิคนี้ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์มาตลอดตั้งแต่ที่เริ่มมีความชัด

เจนในแนวทางการทำงานศิลปะของตนเอง จนกระทั่งถึงจุดอิ่มตัว และต้องการค้นคว้าและทดลองหาเทคนิคใหม่ ๆ ให้กับตนเองในการทำงานศิลปะต่อไป แต่เนื่องด้วยศิลปะภาพพิมพ์ในแขนงอื่น ๆ จำเป็นที่จะต้องเครื่องมือ และอุปกรณ์เฉพาะทางอีกมากมาย จึงทำให้เป็นปัจจัยในการเลือกเทคนิคการทำงานศิลปะอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ศิลปะภาพพิมพ์ จึงหันไปทำงานศิลปะด้วยเทคนิคสื่อผสมโลหะ ซึ่งก็ยังคงมีเนื้อหาเรื่องราว รูปแบบทางศิลปะที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากผลงานในอดีตที่ยังคงมีลักษณะเป็นศิลปะแบบนามธรรม ที่เน้นระนาบรูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต แต่มีรายละเอียดความน่าสนใจของพื้นผิวที่แปลกตา และวัสดุที่มันวาว ซึ่งลักษณะที่น่าสนใจในเรื่องของเทคนิคก็ล้วนแล้วเกิดขึ้นมาจากการค้นคว้าทดลองของศิลปินที่ต้องการจะค้นหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะการทำงานที่ได้รับอิทธิพลมาจากการทำงานศิลปะภาพพิมพ์นั่นเอง

ผลจากการศึกษาเกี่ยวกับประวัติของผลงานศิลปะของศิลปินในส่วนที่เป็นผลงานศิลปะภาพพิมพ์ทั้งหมด 95 ชิ้นนั้น สามารถนำเสนอในรูปของตารางได้ดังต่อไปนี้ คือ

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนของร้อยละของผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน โดยจำแนกตามลักษณะของเนื้อหา

ประเภทของเนื้อหา	จำนวน	ร้อยละ
เชิงรูปธรรม	14	14.74
เชิงนามธรรม	81	85.26

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินมีเนื้อหาในเชิงนามธรรมเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 85.26 ส่วนเนื้อหาในเชิงรูปธรรมมีเพียงร้อยละ 14.74 และซึ่งแสดงให้เห็นว่าศิลปินมีความต้องการในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ด้านเนื้อหาในเชิงนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ จากการศึกษประวัติผลงานศิลปะของศิลปินจะพบว่าผลงานศิลปะของศิลปินที่มีเนื้อหาในเชิงรูปธรรมนั้นจะอยู่ในช่วงระยะเริ่มแรกของการทำงานศิลปะ

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน
โดยจำแนกตามลักษณะของรูปแบบทางศิลปะ

รูปแบบทางศิลปะ	จำนวน	ร้อยละ
ศิลปะแบบเหมือนจริง	-	00.00
ศิลปะแบบกึ่งนามธรรม	11	11.58
ศิลปะแบบนามธรรม	84	88.42

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน มีรูปแบบทางศิลปะแบบนามธรรมเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 88.42 มีรูปแบบทางศิลปะแบบกึ่งนามธรรมคิดเป็นร้อยละ 11.58 และไม่มีผลงานที่มีรูปแบบทางศิลปะแบบเหมือนจริงเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน มีรูปแบบทางศิลปะเป็นแบบนามธรรมเป็นส่วนใหญ่

ตารางที่ 4 แสดงจำนวน และร้อยละของผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน
โดยจำแนกตามลักษณะของกระบวนการพิมพ์

กระบวนการพิมพ์	จำนวน	ร้อยละ
ภาพพิมพ์หุ่น	13	13.69
ภาพพิมพ์ร่องลึก	23	24.21
ภาพพิมพ์พื้นราบ	5	5.26
ภาพพิมพ์ตะแกรงไหม	54	56.84

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นว่าผลงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน ใช้กระบวนการภาพพิมพ์ตะแกรงไหมเป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 56.84 รองลงมาคือใช้กระบวนการพิมพ์ภาพพิมพ์ร่องลึกคิดเป็นร้อยละ 24.21 ใช้กระบวนการพิมพ์ภาพพิมพ์หุ่นคิดเป็นร้อยละ 13.69 และใช้กระบวนการพิมพ์ภาพพิมพ์พื้นราบเพียงร้อยละ 5.26 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศิลปินจะใช้กระบวนการพิมพ์ภาพพิมพ์ตะแกรงไหมมากที่สุดในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน โดยมีการใช้กระบวนการพิมพ์ภาพพิมพ์พื้นราบน้อยที่สุด

ตารางที่ 5 แสดงจำนวน และร้อยละของผลงานศิลปะของศิลปินจำนวน 126 ชิ้น โดยจำแนกตามระยะเวลาการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในแต่ละช่วงระยะเวลา

ช่วงระยะเวลา	จำนวน	ร้อยละ
2507 - 2511	44	35.20
2512 - 2518	19	15.20
2519 - 2524	9	7.20
2525 - 2532	25	20.00
2533 - ปัจจุบัน	28	22.40

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นว่าระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปินในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2507 - 2511 มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 35.20 รองลงมาคือ ในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2533 - ปัจจุบันคิดเป็นร้อยละ 22.40 ,ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ.2525 - 2532 คิดเป็นระยะเวลา 20.00 ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2512 - 2518 คิดเป็นร้อยละ 15.20 และ ช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2519 - 2524 ศิลปินสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพียงร้อยละ 7.20 ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศิลปินจะใช้ช่วงระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในปี พ.ศ.2507 - 2511 มากที่สุด และใช้ช่วงระยะเวลาในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในปี พ.ศ.2519 - 2524 น้อยที่สุด

ตอนที่ 2 กระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม เดชา วราชน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้ คือ

1. แรงจูงใจในการทำงานศิลปะ
2. กระบวนการทางศิลปะ

1. แรงจูงใจในการทำงานศิลปะ

จากการศึกษาแรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปิน เดชา วราชน พบว่า ศิลปินมีแรงจูงใจในการทำงานศิลปะมาจากแรงจูงใจทั้ง 4 ประการ จนทำให้เกิดความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปิน แรงจูงใจในการทำงานศิลปะทั้ง 4 ประการของศิลปิน จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากตัวเอง สำหรับแรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มาจากตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในใจตัวศิลปินเอง มีที่มาจากสิ่งต่าง ๆ 4 ประการ คือ

1.1 ความเชื่อ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มีที่มาจากความเชื่อนี้ ศิลปินเดชา วราชนมีความเชื่อว่าการทำงานศิลปะจะทำให้ศิลปินเกิดความสุข เกิดความรู้สึกพอใจ เป็นความชอบส่วนตัวที่ได้ทำให้สิ่งที่ตนเองรัก คือศิลปะ นอกจากนี้ศิลปิน เดชา วราชน ยังมีความเชื่อว่าการทำงานศิลปะเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งของชีวิตศิลปิน จนกระทั่งศิลปินเคยกล่าวไว้ว่า การทำงานศิลปะเป็นเสมือนเพื่อนที่ศิลปินสามารถมีกิจกรรมโต้ตอบกับมันได้ เป็นสิ่งที่ช่วยคลายเหงา ทำให้ศิลปินมีการแสดงออกในความรู้สึกนึกคิดของตนเองให้ออกมาในงานศิลปะ การทำงานศิลปะของศิลปินจะเป็นการใช้เวลาที่มีอยู่ในชีวิตให้เป็นประโยชน์ เพื่อตอบสนองความสุขของตนเอง เพราะศิลปินเชื่อว่างานศิลปะไม่เคยทำร้ายใคร ใครชอบผลงานศิลปะของศิลปินก็สามารถชื่นชมได้ ใครไม่ชอบผลงานศิลปะของศิลปินก็ไม่ต้องชม คนดูสามารถเลือกได้ ศิลปินจึงมีความเชื่อว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ดีไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นการสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีมีคุณค่า

1.2 ค่านิยม แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มาจากค่านิยมของศิลปินนั้น ในระยะเริ่มแรกของการทำงานศิลปะ ศิลปินมีค่านิยมในการส่งผลงานเข้าประกวดในการแสดงศิลปกรรมครั้งสำคัญๆ ของทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อที่จะแสวงหาความมั่นใจในการทำงานศิลปะของตนเอง ชื่อเสียงและรางวัล แต่ศิลปินก็มีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งที่ต้องการวัดประเมินผลการทำงานศิลปะของตนเองที่ได้เพียรพยายามในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา ศิลปินจึงมีค่านิยมใน

การส่งผลงานศิลปะของตนเองเข้าประกวดในการแสดงศิลปกรรมครั้งสำคัญ ๆ ของประเทศไทย นั้นก็คือ การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ซึ่งจากการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปิน พบว่าศิลปินเดชา วราชน เป็นศิลปินภาพพิมพ์ที่ได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในประเภทภาพพิมพ์ มากที่สุด ถึง 8 ครั้ง และได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมประเภทภาพพิมพ์ จากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ใน พ.ศ.2525 (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2535) ค่านิยมในการได้รับรางวัล ความมีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับจากการประกวดผลงานศิลปะ จึงเป็นแรงจูงใจในการทำงานศิลปะอย่างหนึ่งของศิลปิน ซึ่งศิลปินสามารถทำได้ถึงขั้นสูงสุด คือ การได้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ แล้วค่านิยมเหล่านี้ก็หายไป แต่จะมีผลต่อการทำงานศิลปะของศิลปินต่อไป

หลังจากที่ศิลปินได้รับรางวัล และได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมประเภทภาพพิมพ์แล้ว ค่านิยมที่เป็นแรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปินก็เปลี่ยนไปเป็นค่านิยมที่ว่า คนที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินชั้นเยี่ยมควรจะทำงานศิลปะต่อไป เพราะถ้าศิลปินหยุดทำงานศิลปะไป ความสำเร็จ, การยกย่องที่เคยได้รับมากก็จะหมดคุณค่าไป ศิลปินจึงยังคงมีความต้องการในการทำงานศิลปะต่อไป ในระยะหลังนี้ค่านิยมเกี่ยวกับความต้องการมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของศิลปินมีความลดน้อยลง เพราะศิลปินเคยประสบความสำเร็จในสิ่งเหล่านี้ไปแล้ว และการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นไปเพื่อความต้องการของตนเองมากที่สุด

1.3 ทศนคติ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มีที่มาจากทัศนคติที่มาจากการทำงาน ศิลปินมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อของศิลปินที่ว่าการทำงานจะทำให้ศิลปินมีความสุขในชีวิต ใช้เวลาที่เหลืออยู่ในชีวิตให้เป็นประโยชน์ และมีความรู้สึกว่าการทำงานศิลปะ สามารถตอบสนองความต้องการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึก ความคิด ของศิลปินได้ เพราะการทำงานศิลปะจะเป็นเรื่องราวส่วนบุคคล หรือส่วนตัวที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้ศิลปินยังมีทัศนคติที่ว่าการทำงานศิลปะเป็นเสมือนเพื่อนแก้เหงาเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อตนเอง และต่อผู้อื่นในฐานะที่ศิลปินเองเป็นครูผู้สอนทางด้านศิลปะ ศิลปินจึงมีความคิดว่าคนที่เป็นครูสอนศิลปะควรจะทำงานศิลปะอยู่ด้วย ซึ่งจะทำให้บุคคลรอบข้าง และผู้เรียนให้การยอมรับ ศิลปินจึงมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานศิลปะ จนทำให้เกิดเป็นความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปินด้วย

1.4 บุคลิกภาพ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มีที่มาจากบุคลิกภาพนี้ เนื่องมาจากศิลปินเดชา วราชน เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพเป็นคนเรียบง่าย ไม่ค่อยชอบแสดงตัว เป็นคนเฉย ๆ มีนิสัยไม่ชอบพูด การทำงานศิลปะจึงเป็นสิ่งที่จะสามารถทำให้ศิลปินสามารถแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง และรู้จักศิลปินโดยผ่านผลงานศิลปะ ศิลปิน เดชา วราชน เคย

กล่าวว่าศิลปินไม่ต้องการให้บุคคลอื่นรู้จักตนเองมากนัก แต่ต้องการให้บุคคลอื่นรู้จักผลงานศิลปะของศิลปินมากกว่า นอกจากนี้บุคลิกภาพส่วนตัวต่าง ๆ เหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่ในผลงานศิลปะของศิลปินอีกด้วย ที่จะมีลักษณะเรียบง่าย มีการจัดวางองค์ประกอบน้อย ๆ นิ่ง ๆ ซึ่งลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถสะท้อนบุคลิกลักษณะของศิลปินได้เป็นอย่างดี

2. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น จะประกอบไปด้วย

2.1 ครอบครัว จากการศึกษาประวัติชีวิตของศิลปินพบว่า ปัจจัยทางด้านครอบครัวไม่ได้ส่งผลต่อความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปินมากนัก แต่การทำงานศิลปะของศิลปินก็เป็นไปเพื่อที่ที่ต้องการจะพิสูจน์ให้ครอบครัวเห็นว่าการทำงานทางด้านศิลปะก็สามารถทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ นอกจากนี้ในระยะเริ่มแรกของการศึกษาทางด้านศิลปะที่ทางครอบครัวก่อนการแต่งงานของศิลปิน ไม่เห็นด้วย ไม่สนับสนุน ซึ่งการไม่เห็นด้วยของทางครอบครัวกับเป็นแรงผลักดันให้ศิลปินต้องการศึกษา และทำงานทางด้านศิลปะเพื่อพิสูจน์ความสามารถให้บุคคลในครอบครัวยอมรับ

2.2 การศึกษา แรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปิน จะมีที่มาจากสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาด้วย ตั้งแต่ในอดีตสิ่งแวดล้อมทางการศึกษานี้ จะมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปินเป็นอย่างมาก ซึ่งจะมีผลทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะมาจนถึงทุกวันนี้ ตั้งแต่ในอดีตแรงจูงใจที่มาจากการศึกษานี้ (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2539) คือความต้องการจะทำงานศิลปะให้ได้คะแนนดี มีผลงานเป็นที่ยอมรับทั้งของรุ่นพี่ รุ่นน้อง และอาจารย์ การทำงานศิลปะในระหว่างที่กำลังศึกษามักจะมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมาก เนื่องจากศิลปินยังไม่มีประสบการณ์ในการทำงานศิลปะมากนัก จึงทำให้ศิลปินเกิดความกระตือรือร้นต้องการที่จะทำงานศิลปะ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาในการทำงานศิลปะต่าง ๆ เหล่านั้นของตนให้หมดไป ปัญหาในการทำงานศิลปะในระหว่างที่กำลังศึกษาจึงเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะ และเมื่อศิลปินได้ทำการศึกษาด้านศิลปะภาพพิมพ์ ซึ่งเป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ มากมาย การศึกษาด้านศิลปะภาพพิมพ์จึงเป็นแรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปินด้วย เพราะการศึกษาด้านศิลปะภาพพิมพ์ต้องมีการศึกษาค้นคว้าทางเทคนิคที่ต้องอาศัยการทำงานศิลปะจึงจะทำให้ทราบผลของการค้นคว้าทดลองนั้นว่า จะประสบความสำเร็จหรือไม่ นอกจากนั้นบรรยากาศของการศึกษาที่ทั้งรุ่นพี่ รุ่นน้อง เพื่อน และอาจารย์ต่างทำงานศิลปะกันทุกคน จึงมีส่วนกระตุ้นทำให้ศิลปินเกิดความต้องการทำงานศิลปะไปด้วย

หลังจากที่ศิลปินได้จบการศึกษาแล้ว มาประกอบอาชีพเป็นครูสอนศิลปะที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหาร (ลาดกระบัง) สิ่งแวดล้อมทางด้านการศึกษาของศิลปินก็ยังคงอยู่ แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่จากผู้ที่ศึกษา มาเป็นผู้สอนทางศิลปะ ในการเรียนการสอนทางด้านศิลปะนั้น การที่จะทำให้ลูกศิษย์ยอมรับในความรู้ความสามารถของครูผู้สอน ครูผู้สอนก็ควรที่จะต้องทำงานศิลปะด้วย จุดนี้จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ศิลปินต้องการทำงานศิลปะต่อไป เพื่อที่จะทำให้บุคคลอื่นยอมรับ และเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้ที่ศึกษา

2.3 กลุ่มเพื่อน แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มีที่มาจากกลุ่มเพื่อนนี้ ตั้งแต่ครั้งยังศึกษาบุคคลรอบข้างของศิลปินมักจะเป็นผู้ที่ทำงานศิลปะอยู่ด้วย ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนรุ่นพี่รุ่นน้อง หรืออาจารย์ กลุ่มเพื่อนนี้มีส่วนกระตุ้นทำให้ศิลปินเกิดความรู้สึกว่าต้องทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลาอยู่เฉยไม่ได้ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะจึงมาจากความต้องการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน และส่งเสริมการทำงานศิลปะซึ่งกันและกันมาโดยตลอดทั้งกลุ่มเพื่อนในอดีตที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร และกลุ่มเพื่อนอาจารย์ที่สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า (ลาดกระบัง)

2.4 กลุ่มอาชีพ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มาจากอาชีพนั้น เป็นแรงจูงใจส่วนหนึ่งในปัจจุบัน เนื่องจากศิลปินมีอาชีพเป็นครูสอนทางด้านศิลปะ การที่จะได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ความสามารถทางด้านศิลปะศิลปินจึงต้องทำงานศิลปะ ซึ่งก็สอดคล้องกับแรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มาจากตัวเองของศิลปิน แรงจูงใจในการทำงานศิลปะอันเนื่องมาจากอาชีพนี้ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ศิลปินเกิดความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพนี้ ประกอบกับบุคคลร่วมอาชีพ เห็นความสำคัญและให้การยอมรับการทำงานศิลปะของศิลปิน ศิลปินจึงมีโอกาสทำงานศิลปะของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยได้รับความสนับสนุนจากบุคคลต่าง ๆ ภายในหน่วยงาน และเนื่องจากการทำงานศิลปะของศิลปินสามารถนำมาเป็นผลงานในการขอตำแหน่งทางวิชาการในสถาบันที่ศิลปินเป็นผู้สอนอยู่ได้ด้วย ศิลปินจึงมีแรงจูงใจในการทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่อง

2.5 ห้องทำงานศิลปะ สภาพแวดล้อมของห้องทำงานศิลปะของศิลปินจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกความต้องการในการทำงานศิลปะของศิลปินด้วย ถ้าห้องทำงานศิลปะมีพื้นที่พอเหมาะกับการทำงานศิลปะ มีอุปกรณ์พร้อม มีบรรยากาศเป็นส่วนตัว สะอาดน่าทำงาน สิ่งแวดล้อมของห้องทำงานศิลปะถ้าถูกจัดให้เหมาะสมจะมีส่วนทำให้ศิลปินเกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะด้วย ห้องทำงานศิลปะจึงมีความสำคัญ สามารถกระตุ้นให้เกิดความต้องการในการทำงานศิลปินได้

3. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ แรงจูงใจในการทำงานศิลปะที่มาจากประสบการณ์ของศิลปินนั้น จะมีที่มาจากประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ และ

ประสบการณ์ในการทำงานศิลปะโดยตรง จนทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะ สำหรับประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางด้านศิลปะภาพพิมพ์นั้นทำให้ศิลปินเกิดความรู้สึกสนุกสนานในการทำงานศิลปะ มีโอกาสค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้ศิลปินมีความต้องการทำงานศิลปะขึ้นมา ส่วนประสบการณ์ในการทำงานศิลปะโดยตรงนั้น จะเกิดขึ้นมาเนื่องจากศิลปินได้ทำงานศิลปะมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่องจนทำให้ศิลปินเกิดประสบการณ์ความชำนาญ เมื่อมีความคิดอะไรใหม่ที่จะสามารถนำมาใช้ในงานศิลปะได้ ศิลปินก็จะเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะที่จะถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดนั้น ให้ออกมาในรูปของผลงานศิลปะ และจากประสบการณ์ในการทำงานศิลปะนี้ ทำให้ศิลปินค้นพบปัญหาในการทำงานศิลปะ เกิดความต้องการที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น จึงทำให้ศิลปินมีความต้องการจะทำงานศิลปะอีกเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งเป็นการท้าทายความรู้ความสามารถของศิลปินเป็นอย่างมาก ประสบการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะก็คือ ประสบการณ์ในการได้รับรางวัล และการแสดงผลงานศิลปะ ประสบการณ์เหล่านี้ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะให้ดีขึ้น มีพัฒนาการ สามารถได้รับการยอมรับหรือได้รับรางวัลอีก ศิลปินเคยกล่าวว่า (เดชา วราชนุ, สัมภาษณ์, 21 มีนาคม 2539) ปกติแล้วคนทำงานศิลปะทั่วไปพอเคยได้รับรางวัลเหรียญทองแดง (รางวัลเกียรติคุณจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ) ก็อยากที่จะได้รางวัลเหรียญเงินต่อไป พอได้รางวัลหลายครั้งก็อยากได้รางวัลที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ประสบการณ์ในการได้รับรางวัลนี้จึงเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่ทำให้ศิลปินต้องการทำงานศิลปะต่อไป นอกจากนี้ประสบการณ์ในการศึกษางานศิลปะของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลรอบข้าง หรือจากการที่ได้มีโอกาสได้ชมผลงานศิลปะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีผลทำให้ศิลปินเกิดแรงจูงใจ หรือมีใฝ่อยากที่จะทำงานศิลปะตามแนวทางของตนเอง อยากที่จะพัฒนาผลงานศิลปะของตนเองบ้าง ศิลปินเคยกล่าวว่า การทำงานศิลปะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ทั้งชีวิตของศิลปิน ประสบการณ์จึงเป็นแหล่งที่มาที่สำคัญของแรงจูงใจในการทำงานศิลปะของศิลปินด้วย

4. แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากทักษะการใช้สื่อ เนื่องจากศิลปินมีอุปนิสัยในการทำงานศิลปะ โดยอาศัยการค้นคว้าทดลองเพื่อค้นหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ มาใช้ในการทำงานศิลปะของตนเอง แรงจูงใจที่เกิดขึ้นมาจากทักษะการใช้สื่อ จึงมีความสำคัญต่อความต้องการทำงานศิลปะเป็นอย่างมาก เพราะศิลปินจะนิยมสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยวิธีการค้นคว้าทดลองเทคนิคต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้ตั้งแต่ในอดีตที่ศิลปินเริ่มเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร ในวิชาองค์ประกอบศิลป์ที่ศิลปินไปพบน้ำยาบางอย่างแล้วนำมาทดลองในการทำงานศิลปะของตนเอง การทำงานในลักษณะการค้นคว้าทดลองในการใช้สื่อศิลปะประเภทต่าง ๆ ของศิลปินนั้น เป็นแรง

งูใจที่สำคัญที่ทำให้ศิลปินมีความรู้สึกสนุกกับการทำงานศิลปะ จนกลายเป็นแรงงูใจอย่างหนึ่งของศิลปิน ที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการทำงานศิลปะขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน

ประกอบกับพื้นนิสัยของศิลปินที่ชอบการศึกษาค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับงานทางด้านศิลปะ จึงสอดคล้องกับลักษณะของการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ที่มีเทคนิค และกระบวนการต่างๆ มากมาย ที่ต้องอาศัยการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคในการทำงาน เพื่อให้สามารถควบคุมการทำงานให้ได้ผลออกมาตามที่ต้องการ นอกจากนี้การทำงานศิลปะภาพพิมพ์ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ศิลปินค้นพบสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ซึ่งจะสามารถนำมาเป็นลักษณะเฉพาะตัวของศิลปินได้ และด้วยลักษณะของการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น จึงทำให้ศิลปินมีความสนใจในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์เป็นอย่างมาก จนเกิดความต้องการที่จะศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ในอดีต เนื่องจากในอดีตศิลปะภาพพิมพ์ยังเป็นสื่อศิลปะที่แปลกใหม่ และยังไม่มีการทำงานศิลปะภาพพิมพ์นี้อย่างจริงจัง จึงทำให้การเรียนรู้ทางด้านศิลปะภาพพิมพ์ในสมัยนั้นจะต้องมีการค้นคว้าทดลองทางเทคนิคต่าง ๆ มากมายด้วยตนเอง และจากการที่ได้ทำการศึกษาศิลปะภาพพิมพ์อย่างจริงจัง จึงทำให้ศิลปินมีนิสัยชอบการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคเป็นอย่างมาก จนกลายเป็นแรงงูใจในการทำงานศิลปะที่สำคัญอย่างหนึ่งของศิลปิน ที่ติดตัวมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะหันไปสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยเทคนิคกระบวนการอื่นๆ

จากการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินในส่วนของแรงงูใจในการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น จะเห็นว่าศิลปินได้รับแรงงูใจในการทำงานศิลปะมาจากแรงงูใจทั้ง 4 ประการคือ จากตัวเอง จากสิ่งแวดล้อม จากประสบการณ์ และจากทักษะในการใช้สื่อศิลปะ แต่แรงงูใจที่สำคัญที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะก็คือ แรงงูใจที่เกิดมาจากตัวเอง เป็นแรงงูใจที่เกิดมาจากความพึงพอใจ ความสุขที่ได้ทำในสิ่งที่ตนเองชอบ คือศิลปะ ส่วนแรงงูใจที่ได้รับมาจากความต้องการชื่อเสียง รางวัล หรือเกียรติยศ เป็นความต้องการของศิลปินในอดีตในช่วงที่กำลังแสวงหาความมั่นใจในการทำงานศิลปะ และความมีชื่อเสียง ซึ่งในปัจจุบันแรงงูใจในส่วนนี้ได้ลดน้อยลงไปแล้ว ส่วนแรงงูใจที่เกิดขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมเป็นแรงงูใจที่เกิดขึ้นมาจากการที่ศิลปินเป็นบุคคลที่อยู่ในวงการการศึกษา มาโดยตลอด วงการการศึกษาจึงเป็นสิ่งแวดลอมที่สำคัญที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะ แรงงูใจที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์นั้น จะเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาจากการทำงานศิลปะแล้วเกิดความต้องการที่จะทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่องต่อไป และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ แรงงูใจที่เกิดขึ้นมาจากทักษะการใช้สื่อที่เน้นไปในเรื่องของ การค้นคว้าทดลองในการทำงานศิลปะ จนทำให้เกิดความสนุก และเกิดเป็นความต้องการในการทำงานศิลปะขึ้นมาได้ และเนื่องด้วยศิลปะ

ภาพพิมพ์เป็นสื่อศิลปะที่ต้องมีการค้นคว้าทดลองเทคนิคต่าง ๆ มากมาย จึงทำให้ศิลปินเกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน ซึ่งแรงจูงใจในการทำงานศิลปะนี้จะเป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการปฏิบัติ หรือแสดงออกทางด้านพฤติกรรมในขั้นตอนต่อไป

2. กระบวนการทางศิลปะ

ในกระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้นจะมีขั้นตอนของกระบวนการทางศิลปะ ที่ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ คือ

- 2.1 แรงบันดาลใจ
- 2.2 การสร้างแนวความคิด
- 2.3 การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ
- 2.4 การใช้สีวัสดุและเทคนิคทางภาพพิมพ์
- 2.5 การประเมินผล

จากการศึกษากระบวนการทางศิลปะที่ศิลปินใช้ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้น จะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แรงบันดาลใจ เป็นขั้นตอนที่ศิลปินเกิดความประทับใจในสิ่งต่าง ๆ เป็นการรับรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ตนเองให้ความสนใจ ต้องการที่จะนำเสนอถ่ายทอดสิ่งนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานศิลปะของศิลปิน สำหรับแรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะของศิลปินแต่ละช่วงนั้นสามารถแบ่งได้ตามช่วงระยะเวลาของศิลปินดังต่อไปนี้

2.1.1 ผลงานในช่วงระยะเริ่มแรก พ.ศ.2507 - 2511 ผลงานในช่วงนี้ ซึ่งเป็นผลงานศิลปะที่อยู่ในระยะเริ่มแรกของการศึกษาทางด้านศิลปะ และศิลปะภาพพิมพ์ แรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะของศิลปินจะมากจากความประทับใจ ทศนธาตุทางศิลปะต่าง ๆ หัวข้อในการทำงาน ที่ได้รับจากอาจารย์ผู้สอน ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ คน ผู้หญิง ภาพไทย หัวข้ออิสระ และอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าแรงบันดาลใจส่วนนี้ศิลปินจะมีได้เป็นผู้กำหนดขึ้นมาเอง เนื่องจากในระยะแรกของการศึกษาทางด้านศิลปะของสถาบันศิลปะแห่งนี้จะมีการตั้งหัวข้อไว้เพื่อให้นักศึกษาใช้เป็นแนวทางในการทดลองการทำงานในลักษณะต่าง ๆ กัน และเป็นการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาจากแรงบันดาลใจหลาย ๆ รูปแบบ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ในการทำงานศิลปะ ส่วนแรงบันดาลใจส่วนตัวของศิลปิน คือการค้นคว้าทดลองทางเทคนิคที่ยังคงมีอยู่ในการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละชิ้นที่ทำให้ศิลปินสนุกกับการทำงานศิลปะ

2.1.2 ผลงานในช่วง พ.ศ.2512 - 2518 ผลงานศิลปะในช่วงนี้เป็นช่วงที่ศิลปินเริ่มมีแนวทางในการทำงานศิลปะที่ชัดเจนของตนเองแล้ว โดยจะยังคงมีแรงบันดาลใจมาจากทัศนธาตุต่าง ๆ โดยเน้นไปในเรื่องของรูปร่าง และรูปทรงที่แบนราบ เป็นระนาบต่าง ๆ กัน และรอยที่แปร่ง ซึ่งลักษณะของรอยที่แปร่งนี้ปรากฏครั้งแรกในงานภาพพิมพ์หินของศิลปิน (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2538) แล้วก็ได้พัฒนาต่อมาในงานภาพพิมพ์เทคนิคซิลสกรีน นอกจากนี้การค้นคว้าทดลองทางศิลปะภาพพิมพ์ก็ยังคงเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญในการทำงานศิลปะของศิลปิน และการทดลองจัดวางองค์ประกอบศิลป์

2.1.3 ผลงานในช่วง พ.ศ. 2519 - 2524 เป็นผลงานศิลปะในช่วงที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร แรงบันดาลใจส่วนใหญ่ยังคงต่อเนื่องมาจาก แรงบันดาลใจในช่วงที่แล้ว แต่ได้มีการพัฒนาในเรื่องของการตัดทอนรูปทรงจากผลงานในชุดที่แล้วให้เรียบง่าย มีรายละเอียดน้อยลง และมีแรงบันดาลใจในเรื่องของทัศนธาตุที่เกี่ยวข้องกับรูปร่างรูปทรงพื้นที่ว่าง และน้ำหนักขาวดำ ที่อาจจะมีส่วนบ้างเล็กน้อย นอกจากนี้ยังมีการสร้างพื้นผิวและน้ำหนักจากตัวอักษร โดยอาศัยการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่น้อยแต่มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น ประกอบกับแรงบันดาลใจในการทดลองจัดวางองค์ประกอบศิลป์

2.1.4 ผลงานในช่วง พ.ศ.2525 - 2532 ซึ่งเป็นผลงานศิลปะภาพพิมพ์ในช่วงสุดท้ายของศิลปิน ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงเทคนิคมาเป็นดังเช่นผลงานในปัจจุบัน แรงบันดาลใจภายในผลงานศิลปะช่วงนี้ เริ่มมีความชัดเจนในเรื่องของความประทับใจใน รูปทรงแบบเรขาคณิต (Geometric Form) ที่เรียบง่าย มีแรงบันดาลใจมาจากการใช้ทัศนธาตุในเรื่องของสี แดงริบบิ้นที่หักพับไปมาซึ่งศิลปินคลี่คลายมาจากรูปทรงของรอยที่แปร่งของผลงานในอดีต และยังคงมีแรงบันดาลใจมาจากการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคและการจัดวางองค์ประกอบศิลป์

2.1.5 ผลงานในช่วง พ.ศ.2532 - ปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลงานในชุดล่าสุดในปัจจุบันที่ศิลปินได้หันไปสร้างสรรค์ผลงานศิลปะในเทคนิคสื่อผสมโลหะ สำหรับแรงบันดาลใจของผลงานศิลปะในช่วงที่มาจากความประทับใจในวัสดุประเภทต่าง ๆ เช่น สเตนเลส, ทองแดง, ทองเหลือง, ไม้ และอื่น ๆ ตลอดจนผลต่าง ๆ ของวัสดุเหล่านั้น เช่นการสะท้อนแสงของแผ่นโลหะ, ความมันวาว, ความหยาบ หรือ พื้นผิวต่าง ๆ ของวัสดุ สอดคล้องกับแรงบันดาลใจที่ศิลปินได้มีการบันทึกไว้ว่ามีที่มาจากการทำงานที่ศิลปินซึมซับมาจากความเจริญทางด้านวัตถุ ดึก อาคาร สิ่งก่อสร้างในสังคมเมืองในปัจจุบัน แต่แรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะต่างๆ ในอดีตของศิลปินก็ยังคงปรากฏอยู่อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นความประทับใจในรูปทรงแบบเรขาคณิต การจัดวางทัศนธาตุต่างๆ และการทดลองทางเทคนิคผลงานในชุดปัจจุบันของศิลปินเริ่มมีแรงบันดาลใจที่แปลก ออกมา

ปรากฏอยู่ในการทำงานศิลปะของศิลปินบ้าง เช่นแรงบันดาลใจเกี่ยวกับการเสียชีวิตของภรรยา , ความทรงจำ และความคิดถึง จึงทำให้ผลงานในยุคปัจจุบันมีแรงบันดาลใจที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

2.2 การสร้างแนวความคิด เนื่องจากแรงบันดาลใจส่วนใหญ่ของศิลปิน จะมีที่มาจากความประทับใจในเรื่องของการใช้ทัศนธาตุทางศิลปะต่าง ๆ การจัดวางองค์ประกอบศิลปะ การทดลองทางเทคนิคเป็นส่วนใหญ่ การสร้างแนวความคิดในการทำงานศิลปะของศิลปินจึงเป็นเรื่องของการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิค และการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ ซึ่งมีลักษณะเป็นเนื้อหาในเชิงนามธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการนำทัศนธาตุต่าง ๆ มาใช้ในงานศิลปะ แต่แนวความคิดในการทำงานศิลปะของศิลปินในผลงานศิลปะช่วงสุดท้าย ได้มีการบันทึกแนวความคิดเกี่ยวกับการทำงานศิลปะในช่วงนี้ไว้ว่า (เดชา วราขุน, บันทึกเกี่ยวกับผลงาน, 2536) มีแนวความคิดเกี่ยวกับการที่ศิลปินเป็นคนที่เกิดขึ้นมา และอาศัยอยู่ในสังคมเมืองมาโดยตลอด จึงได้รับอิทธิพลจากความเจริญของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ทางด้านวัตถุ ความเจริญของสังคมเมือง ตึก อาคาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ รูปทรงเรขาคณิตภายในผลงาน จึงมีที่มาจากสิ่งเหล่านี้สะท้อนเข้าไปอยู่ในผลงานศิลปะของศิลปิน

นอกจากนั้น ศิลปินยังได้กล่าวถึงแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ไว้ว่า มีเนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่เป็นนามธรรมเน้นไปในเรื่องของการจัดวางทัศนธาตุ แนวความคิดในการทำงานศิลปะ ส่วนใหญ่จึงไม่ได้ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน จะเป็นพื้นฐานการทำงานศิลปะของศิลปิน ที่เกิดขึ้นมาจากการทดลองจัดวางรูปแบบต่าง ๆ ที่ศิลปินมีความรู้สึกว่ามันลงตัว เป็นการทำงานที่มีแนวความคิดมาจากการทำงานศิลปะในแบบนามธรรม ที่จะเป็นการโต้ตอบกับผลงานที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ แนวความคิดในการทำงานศิลปะของศิลปินจึงอยู่ที่ความสนุกกับการทำงาน ให้มันไหลออกมาเอง โดยใช้ความรู้สึกภายในเป็นตัวกำหนดการทำงาน

ในส่วนของการตั้งชื่อของผลงานศิลปะนั้น สำหรับศิลปินแล้วจะเป็นการตั้งชื่อเพื่อเป็นสัญลักษณ์ บอกให้รู้อะไรบางอย่างเป็นการส่วนตัวของศิลปินเท่านั้น จะไม่ค่อยมีส่วนเกี่ยวข้องกับเนื้อหา เรื่องราวของผลงานศิลปะนั้น ๆ เนื่องจากผลงานศิลปะส่วนใหญ่ของศิลปินจะมีลักษณะเป็นนามธรรม การตั้งชื่อจึงไม่มีความสัมพันธ์กับผลงานมากนัก แต่จะมีความหมายเฉพาะกับศิลปินเพื่อเป็นการบันทึก หรือบอกเรื่องราวบางอย่างส่วนตัวของศิลปิน การตั้งชื่อบางครั้งเป็นการตั้งชื่อเพื่อให้รู้ว่าผลงานชิ้นนั้นที่ไหน เมื่อไร เช่นผลงานที่ชื่อ กรุงเทพ 2/2525 หรือ ลาดกระบัง ก็จะไม่บอกข้อมูลบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการทำงานศิลปะชิ้นนั้น แต่ไม่เกี่ยวกับเนื้อหาเรื่องราวของผลงานศิลปะแต่อย่างใด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผลงานศิลปะหลายชิ้นของศิลปิน จะถูกตั้งชื่อ

ในลักษณะ เช่น ภาพพิมพ์หมายเลข 2/2525 หรือองค์ประกอบหมายเลข 9 แต่ก็มีผลงานในระยะหลัง ๆ ที่มีชื่อผลงานเกี่ยวกับ “ชีวิต” ในช่วงที่ภรรยาเสียชีวิต ซึ่งชื่อของผลงานก็ยังคงไม่ได้มีความสัมพันธ์กับลักษณะของผลงานศิลปะของศิลปินโดยตรงที่ยังคงคลี่คลายต่อไปในแนวทางของมัน แต่ชื่อก็เป็นเหมือนการบันทึกของศิลปินให้รู้ว่าความรู้สึกในช่วงที่กำลังสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ มีความรู้สึกส่วนตัวเป็นอย่างไร

สำหรับศิลปินแนวความคิดในการทำงานศิลปะของศิลปินมีความสำคัญไม่มากนักหรือเปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพราะแนวความคิดหลักในการทำงานศิลปะของศิลปินส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของ การค้นคว้าทดลองทางเทคนิค การจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของทัศนธาตุต่าง ๆ เป็นการค้นหาความงาม ความลงตัวขององค์ประกอบศิลป์ ในแนวทางของศิลปะแบบนามธรรม ซึ่งไม่เน้นเรื่องราวของแนวความคิด รูปแบบของผลงานศิลปะของศิลปินส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเป็นแบบนามธรรม

2.3 การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ ศิลปินจะมีวิธีการในการทำงานศิลปะให้ออกมาในรูปของรูปทรงศิลปะ ได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับปัจจัยการทำงานศิลปะต่าง ๆ ของศิลปินในขณะนั้น รูปทรงทางศิลปะที่ศิลปินนิยมใช้จะมีรูปแบบเป็นศิลปะแบบนามธรรมแบบขอบคม (Hard-edge) ที่ใช้ทัศนธาตุทางศิลปะต่าง ๆ มาจัดวางองค์ประกอบให้มีรูปทรงที่น้อยและเรียบง่าย โดยการลดทอนลักษณะรูปร่างรูปทรงต่างๆตามความคิดของศิลปิน สำหรับวิธีการในการคิดรูปทรงทางศิลปะก่อนที่จะลงมือสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้านเทคนิค และวัสดุอุปกรณ์ต่อไปนั้น ศิลปินจะนิยมสร้างภาพร่างของผลงานก่อนหลายชิ้น เพื่อให้สามารถคัดเลือกภาพร่างของผลงานที่คิดว่ามีความเหมาะสมลงตัวมากที่สุด มาขยายสร้างเป็นผลงานศิลปะด้านเทคนิคที่แท้จริงต่อไป สำหรับวิธีการสร้างภาพร่างของผลงานศิลปะที่ศิลปินนิยมทำมากคือ การใช้เทคนิคปะติด หรือเทคนิค Collage จะเป็นการทดลองการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ด้วยวิธีการเอารูปภาพของรูปทรงต่าง ๆ มาจัดวาง เอาวัสดุมาจัดวางบ้าง หรือมีสเก็ตเป็นภาพร่างสีน้ำบ้าง มาทด ลองจัดวางได้องค์ประกอบที่น่าพอใจ แต่ในบางช่วงศิลปินก็อาจจะไม่สเก็ตภาพร่างผลงานใด ๆ ทั้งสิ้น จะใช้วิธีการทดลองปฏิบัติงานจริงลงไปเลย แต่การทำงานในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นก็ต้องเมื่อศิลปินได้ทำงานต่อเนื่องกันอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนเกิดความคุ้นเคย ความชำนาญในการทำงานต่อเนื่องกันอยู่ช่วงระยะแรก ๆ แล้วจึงใช้วิธีการนี้ แต่ถ้าศิลปินหยุดทำงานไปสักระยะหนึ่ง การที่จะกลับมาสร้างสรรค์ผลงานใหม่อีกครั้ง ศิลปินจะใช้วิธีการสเก็ตภาพร่างของผลงานก่อน แล้วคัดเลือกหาภาพร่างผลงานที่คิดว่าเหมาะสมลงตัวมากที่สุด นำไปขยายเป็นภาพผลงานจริง

ในช่วงที่ศิลปินจบการศึกษาใหม่ๆ แล้วมักจะใช้วิธีการสร้างภาพร่างของผลงานก่อนการทำงานจริง เพราะว่าศิลปินจะไม่มีโอกาสทำงานศิลปะได้อย่างต่อเนื่องและมากพอ จึงจำเป็นต้องอาศัยภาพร่างของผลงานเป็นการสร้างโครงสร้างคร่าว ๆ ให้เห็นเป็นภาพอย่างชัดเจนขึ้นมาก่อน แต่พอมาระยะหลัง ๆ ก็มีบ้างที่ศิลปินจะไม่ทำภาพร่างผลงานก่อน จะทำการทดลองทำงานจริงไปเลย โดยมีความคิดว่างานที่ทำก็เป็นเหมือนสเก็ตซ์ที่มีลักษณะเป็นการทำไปแก้ปัญหาไป แต่การทำงานในลักษณะนี้จะต้องเป็นการทำงานในช่วงระยะเวลาที่ศิลปินมีโอกาสได้ทำงานอย่างต่อเนื่องกัน แล้วมีแนวทางไว้แล้วว่าผลงานในชุดนี้ ศิลปินจะทำงานโดยลักษณะอย่างไร ก็ทำงานไปตามแนวทางที่วางไว้ เพื่อให้มีอิสระในการทำงานแปลก ๆ ใหม่ ๆ มากยิ่งขึ้น

ปัจจัยในการสร้างภาพร่างของผลงานศิลปะของศิลปินจะขึ้นอยู่กับช่วงระยะเวลาที่กำลังจะสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นนั้น ๆ ว่ากำลังทำงานอย่างต่อเนื่องอยู่หรือไม่ ถ้าไม่ได้ทำงานศิลปะอย่างต่อเนื่องศิลปินก็จะใช้วิธีการสร้างภาพร่างของผลงานชิ้นมาก่อนแล้ว จึงคัดเลือกภาพร่างของผลงานเหล่านั้นไปขยายด้านเทคนิค และวัสดุเป็นงานจริงต่อไป ถ้าช่วงนั้นศิลปินยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องก็จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานจริงได้เลย ซึ่งเป็นวิธีการที่ต้องอาศัยความแม่นยำ และเสี่ยงที่จะประสบความสำเร็จล้มเหลวพอสมควร แต่ศิลปินก็ได้ให้ทัศนะว่าการที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ และพยายามปรับปรุงแก้ไข ซึ่งเป็นลักษณะของการทดลองการทำงานศิลปะที่เป็นแนวทางเฉพาะตัวของศิลปิน

สำหรับในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์นั้น ศิลปิน (เดชา วราชน, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2539) ได้กล่าวว่าควรจะมีภาพร่างของผลงานที่แน่นอน และลงตัวก่อนที่จะนำไปสร้างผลงานจริงต่อไป เพราะว่าการทำงานศิลปะภาพพิมพ์นั้นจะต้องมีการวางแผนขั้นตอนในการทำงานต่าง ๆ มากมาย และถ้าเกิดความผิดพลาดในการทำงานขึ้นมาหรือได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจขึ้นมา ก็จะทำให้เกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสิ้นเปลืองในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ และเวลาในการทำงาน เพราะฉะนั้นในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์จึงควรจะมีภาพร่างของผลงานก่อนล่วงหน้า ซึ่งอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในรายละเอียดบางอย่าง ก็อาจจะเป็นได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและการพลิกแพลงทางเทคนิคของศิลปินแต่ละคน ตลอดจนสามารถวางแผนการทำงานได้ดียิ่งขึ้น

จากลักษณะการทำงานในเชิงทดลองของศิลปิน จึงมีผลทำให้ผลงานศิลปะของศิลปินมีรูปแบบทางศิลปะเป็นศิลปะแบบนามธรรมเป็นส่วนใหญ่ จะมีก็เพียงแต่ผลงานในระยะเริ่มแรกเท่านั้นที่มีลักษณะเป็นแบบกึ่งนามธรรม การทำงานศิลปะของศิลปินส่วนใหญ่จะเป็นไปในแนวทางของศิลปะแบบนามธรรมที่อาศัยการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของทัศนธาตุให้เหมาะสม

สมเกิดความลงตัว ดังนั้นรูปแบบการจัดวางองค์ประกอบซึ่งสามารถเพิ่ม ลด หรือตัดทอนสิ่งต่าง ๆ ออกไปได้ การทำงานศิลปะทุกชิ้นของศิลปินจึงเป็นการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลาจึงทำให้มีความท้าทาย และสนุกสนานในการทำงานศิลปะของตนเอง

รูปแบบที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของผลงานศิลปะของศิลปินที่สำคัญที่สุด คือ ลักษณะของความเรียบง่าย และการใช้รูปทรงเรขาคณิต โดยอาศัยการจัดวางองค์ประกอบที่แม่นยำ มีการใช้เทคนิคที่เกิดมาจากการค้นคว้าทดลองเฉพาะตัวของศิลปิน เช่นการสร้างพื้นผิว และการปาดสีใต้น้ำหนักในภาพพิมพ์ซิลสกรีน เป็นต้น

2.4 การใช้สี วัสดุ และเทคนิค ในการเลือกใช้สี วัสดุ อุปกรณ์ และเทคนิคในการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น ศิลปินจะคำนึงถึงความเหมาะสม หรือความต้องการในขณะนั้นว่า อยากรจะสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยเทคนิคการทำงานอย่างไร รูปแบบทางศิลปะจะมีส่วนช่วยในการกำหนด การเลือกใช้สี เทคนิค หรือวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานศิลปะของศิลปิน สำหรับการ ทำงานในเทคนิคศิลปะภาพพิมพ์นั้นในระยะเริ่มแรกของการทำงานศิลปะ ศิลปินจะทดลองใช้ เทคนิคศิลปะภาพพิมพ์ทุกประเภทในการทำงานศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นภาพพิมพ์แกะไม้ (Wood Cut) ภาพพิมพ์ปะติดเศษวัสดุ (Collagraphy) ภาพพิมพ์กัดกรด (Etching) ภาพพิมพ์โลหะเทคนิคต่าง ๆ และอื่น ๆ แต่ต่อมาในระยะหลัง ซึ่งศิลปินมีแนวทางในการทำงานศิลปะที่ชัดเจนของตนเองแล้ว ก็ จะอาศัยเทคนิคการทำงานภาพพิมพ์ตะแกรงไหม (Silk Screen) เป็นหลักในการทำงานศิลปะของ ศิลปิน สำหรับสาเหตุที่ศิลปินเลือกที่จะทำงานศิลปะภาพพิมพ์ด้วยเทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงไหม เพราะว่าการทำศิลปะภาพพิมพ์ในทุกเทคนิคจะต้องอาศัยแท่นเป็นหลักในการทำงาน แต่ภาพ พิมพ์ตะแกรงไหมไม่จำเป็นต้องใช้แท่นพิมพ์เป็นอุปกรณ์หลักในการทำงาน ซึ่งปัญหาเรื่องแท่น พิมพ์นี้จะเป็นปัญหากับศิลปินทำงานศิลปะภาพพิมพ์เป็นอย่างมาก เนื่องจากมีราคาแพง โอกาสที่จะมีแท่นพิมพ์เป็นของตนเองมีได้น้อยมาก จึงให้ทำงานไม่สะดวก แต่การทำภาพพิมพ์ เป็นของตนเองมีได้น้อยมาก จึงให้ทำงานไม่สะดวก แต่การทำงานภาพพิมพ์ตะแกรงไหมนั้น สามารถทำที่ไหนก็ได้ และวัสดุอุปกรณ์ก็ไม่มี ความยุ่งยากซับซ้อนมากนัก และศิลปินคิดว่าเมื่อจบ การศึกษาออกไปแล้วจะยังคงสามารถทำงานศิลปะภาพพิมพ์ต่อไปได้อีก ก็ต้องหาวิธีการทำงานที่ ง่ายที่สุด สำหรับการงานศิลปะของตนเอง สิ่งที่ศิลปินมีความพอใจในการทำงานศิลปะด้วย เทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงไหม เพราะว่าจะมีลักษณะการทำงานค่อนข้างจะสะดวกรวดเร็วทำที่ ไหนก็ได้ ประกอบกับทำงานภาพพิมพ์ตะแกรงไหมมาอาจจนเกิดความชำนาญ และนอกจากนี้ เทคนิคภาพพิมพ์ประเภทอื่น ๆ สามารถเป็นอันตรายต่อสุขภาพมาก ไม่ว่าจะเป็นภาพพิมพ์แม่

พิมพ์โลหะกัดกรวดที่ต้องมีการใช้น้ำกรวด และใช้สีเชื่อมน้ำมัน ซึ่งอาจจะเป็นอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง และบุคคลที่อยู่รอบข้างได้

สำหรับขั้นตอนในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้น จะมีกระบวนการเหมือนกับการทำงานศิลปะประเภทอื่นๆ (เดชา วราชนัน, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2539) ที่เมื่อศิลปินมีเนื้อหาหรือแนวทางในการทำงานแล้ว จะต้องมีการคิดรูปแบบคร่าว ๆ ขึ้นมา เพื่อให้เห็นภาพร่างของโครงสร้างของผลงานที่ต้องการปรากฏขึ้นมาก่อนว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร เมื่อมีรูปแบบคร่าว ๆ ของผลงานขึ้นมาแล้ว จะสามารถตัดสินใจคัดเลือกรูปแบบต่าง ๆ เหล่านั้นขึ้นมาว่าจะใช้ภาพร่างขึ้นไหนมาทำงานได้ เมื่อได้ภาพร่างที่ต้องการแล้ว จะต้องนำมาขยายสัดส่วนให้ได้ตามขนาดที่กำหนดไว้ เมื่อขยายแบบจนเท่าที่เราต้องการแล้ว ก็จะต้องมีการทดลองเกี่ยวกับความเป็นไปได้ทางเทคนิค เพื่อจะนำไปเป็นต้นแบบในการสร้างแม่พิมพ์ต่อไป เมื่อได้แม่พิมพ์แล้วศิลปินก็จะทำการทดลองพิมพ์เพื่อให้เป็นผลงานต้นแบบ ที่เรียกว่า ภาพพิมพ์ Artist Proof เพื่อให้ได้ลักษณะของผลงานที่ต้องการ เมื่อตรวจสอบจนแน่ใจ และไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขแล้วศิลปินก็จะทำจำนวนพิมพ์ต่อไป แต่ก็มีบางครั้งที่ศิลปินจะไม่ทำการ Proof เพื่อพิมพ์พิสูจน์ผลงานภาพพิมพ์ขึ้นนั้น แต่จะพิมพ์สีต่าง ๆ ลงไปเลย เมื่อศิลปินมีภาพร่างที่แน่นอน มีการวางแผนการทำงานไว้เป็นอย่างดี การทำภาพร่างของผลงาน และการวางแผนจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะถ้าเกิดเริ่มลงมือปฏิบัติงานลงไปแล้วเกิดปัญหาในขณะที่ทำงานจนไม่สามารถแก้ไขได้ จะทำให้เกิดความเสียหายขึ้นได้ ซึ่งศิลปินเคยมีประสบการณ์มาแล้วในอดีต ที่ไม่มีการวางแผนหรือคิดไว้ล่วงหน้า ใช้วิธีการทดลองทำงานบนแม่พิมพ์เลย ผลที่ออกมาก็คือเสีย ไม่สามารถควบคุมเทคนิคได้ แต่สำหรับศิลปินการเสียในครั้งนั้นก็ถือเป็นครูที่ทำให้ศิลปินได้เรียนรู้มากยิ่งขึ้น ได้ประสบการณ์จากความผิดพลาด และการสูญเสีย

สำหรับการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ ที่ถือได้ว่าเป็นเทคนิคเฉพาะตัวของศิลปิน คือ เทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงไหม ที่ศิลปินได้บุกเบิกสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยเทคนิคนี้จนประสบความสำเร็จการประกวด และการแสดงต่าง ๆ มากมาย การทำงานศิลปะภาพพิมพ์ในอดีตจะมีปัญหาในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นอย่างมาก จึงทำให้ศิลปินในระยะเริ่มแรกของการศึกษาทางด้านศิลปะภาพพิมพ์นั้นต้องค้นคว้าทดลองเทคนิคต่าง ๆ ด้วยตนเองขึ้นมา เพื่อให้ตอบสนองความต้องการในการทำงานศิลปะของตนเอง ตัวอย่างการค้นคว้าทดลองในการสร้างแม่พิมพ์ภาพพิมพ์ตะแกรงไหมของศิลปินให้เกิดเป็นพื้นผิวต่าง ๆ จะใช้วิธีการโรยทราย หรือ ผงเหล็กที่ใช้สำหรับขัดกรอนหิน มาโรยแล้วใช้มือ หรือวัสดุมาเกาให้เป็นลวดลาย แล้วเอาน้ำยาเอ็คฟิลล์ตีพิมพ์ในบริเวณนั้น แล้วรอให้แห้ง เคาะเอาทรายหรือผงเหล็กทิ้งไป บริเวณนั้นก็จะเป็นช่องว่าง เป็น

ลวดลายต่าง ๆ นอกจากนี้ก็มีเทคนิคการปาดไล่น้ำหนักสี ซึ่งมีลักษณะคล้ายการไล่สีในภาพพิมพ์ เทคนิคภาพพิมพ์กระดาษ (Paper Block) แต่การทำงานในลักษณะนี้ในการทำภาพพิมพ์ตะแกรงใหม่จะเป็นสิ่งที่ยากกว่าที่จะควบคุมน้ำหนักต่าง ๆ เหล่านี้ แต่ศิลปินก็มีความคิดว่าการทำเทคนิคที่ยากแต่ให้ดูง่าย เป็นสิ่งที่แปลก และท้าทายเป็นการใช้เทคนิคที่คาดไม่ถึง เทคนิคกระบวนการภาพพิมพ์ที่กล่าวมาแล้วนั้น ศิลปินกล่าวว่า ความจริงมิได้เป็นเทคนิคเฉพาะของศิลปินแต่เป็นการใช้เทคนิคให้เหมาะสมกับการทำงานศิลปะของศิลปินมากกว่า

จากการศึกษาขั้นตอนในการใช้เทคนิค และวัสดุของศิลปินจะเห็นได้ว่ากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน ก็ไม่มีความแตกต่างไปจากการทำงานศิลปะในประเภทอื่น ๆ ของศิลปิน จะมีแนวทางในการทำงานที่คล้ายคลึงกัน แต่จะแตกต่างกันไปในเรื่องของวัสดุอุปกรณ์ และเทคนิคที่ใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาศิลปินใช้เทคนิคกระบวนการทางศิลปะภาพพิมพ์ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงใหม่ (Silk Screen) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ศิลปินคิดว่าจะมีความเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อหา เรื่องราว และรูปทรงทางศิลปะ ตามความต้องการของศิลปิน ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินนั้นจะมีการค้นคว้าทดลองทางเทคนิคต่าง ๆ มากมาย เพื่อจะนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเอง จนประสบความสำเร็จ

2.5 การประเมินผล สำหรับศิลปินแล้วการประเมินการทำงานศิลปะของตนเองนั้น จะ เป็นไปอย่างอัตโนมัติ คือจะเป็นไปตามวิถีทางของมันเอง ศิลปินจะไม่จริงจังกับการประเมินการทำงานศิลปะของตนเองมากนัก แต่การประเมินผลการทำงานศิลปะของศิลปินนั้น จะปรากฏรวม เบ็ดเสร็จกับการทำงานศิลปะของศิลปินอยู่แล้วทั้งกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนใด ๆ ก็แล้วแต่ ศิลปินจะมีการประเมินผลและการวิเคราะห์การทำงานศิลปะของตนเองอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งจะมีการสรุปผลการทำงานที่ผ่านมา ว่าควรจะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขสิ่งใดบ้าง แต่ก็ไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวว่าจะต้องมีการประเมินผล หลักในการประเมินผลการทำงานศิลปะของศิลปินจะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของตนเองมากกว่า เพราะการที่ศิลปินทำงานมาก ๆ ก็จะทำให้ ประสบการณ์ แล้วจะรู้เองว่าการทำงานศิลปะของเราแต่ละขั้นตอนมีข้อบกพร่องอะไร แล้วก็ทำการแก้ไขในขณะนั้นทันที ซึ่งเป็นลักษณะของการทำงานศิลปะในลักษณะที่เป็นเชิงทดลอง ที่ ศิลปินจะมีการโต้ตอบกับการทำงานศิลปะอยู่ตลอดเวลา ในการทำงานศิลปะของศิลปินที่เป็น เรื่องเกี่ยวกับการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของทัศนธาตุต่าง ๆ ก็จะมีการประเมินผลการทำงานว่า มีความพอใจสิ่งที่กำลังทำอยู่น้อยแค่ไหนอยู่ตลอดเวลา ถ้ายังไม่พอใจศิลปินก็จะทำการแก้ไข จนได้ผลงานที่พอใจ แต่ถ้าผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้นมาแล้ว ศิลปินจะไม่ทำการปรับปรุง หรือเปลี่ยน

แปลงแก้ไขผลงานชิ้นนั้น แต่จะเก็บเอาไว้ แล้วประเมินผลว่าผลงานที่ผ่านมามีข้อเสียอย่างไร แล้วจะทำการแก้ไขปรับปรุงในการแก้ไขผลงานชิ้นต่อไป แต่จากการสังเกตพบว่ามีผลงานในชุดโลหะของศิลปินบ้างชิ้นที่ได้รับความเสียหาย จากการนำไปแสดงผลงาน ศิลปินจะมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ซึ่งก็อาจจะเป็นกรณียกเว้น ในการกรณีที่ผลงานศิลปะชิ้นนั้นเกิดความเสียหายจนต้องมีการซ่อมแซม และปรับปรุงไปด้วย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับความรู้สึกในปัจจุบัน

นอกจากนี้ศิลปินยังมีการประเมินการทำงานศิลปะของตนเอง จากการนำผลงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นมาแสดงออกต่อสาธารณชน เพื่อให้ผู้ที่ชื่นชม หรือศึกษาทางด้านศิลปะช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ผลงานศิลปะของศิลปิน ซึ่งถือว่าเป็นการประเมินผลการทำงานศิลปะในอีกวิธีหนึ่งของศิลปิน ถ้าจะมีความคิดว่า ปกติศิลปินทุกคนจะคิดว่าผลงานศิลปะของตนเองมีความสมบูรณ์ และเป็นความพอใจสูงสุดของศิลปินแล้ว จึงมีความต้องการที่จะเผยแพร่ให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ตัวศิลปินเอง หรือคนที่เคยรู้จักช่วยในการวิพากษ์วิจารณ์ว่าผลงานศิลปะชิ้นนี้ดีไม่ดียังไง ซึ่งศิลปินจะยอมรับมาเป็นข้อคิดส่วนหนึ่งในการที่จะปรับปรุงแก้ไขผลงานของตนเองต่อไป เพราะคนที่ไม่รู้จักตัวศิลปิน มักจะพูดด้วยความจริงใจ และมาจากความรู้สึกแท้ ๆ ของตนเอง

เมื่อเกิดปัญหาในการทำงานศิลปะของศิลปิน ซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นมาจากความไม่พอใจของตนเอง หรือจากความเบื่อหน่ายในการทำงานศิลปะที่ทำอยู่ ศิลปินก็จะหยุดการทำงานนั้นแล้วหันไปทำงานศิลปะด้วยเทคนิคอื่น ๆ หรือไปพักผ่อน เขียนภาพจิตรกรรมสีน้ำมันออกสถานที่เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในการทำงาน หรือใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยการทำในสิ่งที่ตัวเองไม่เคยทำมาก่อน แล้วค่อยกลับมาทำงานศิลปะของตนเองต่อไป

สำหรับการประเมินผลจากการทำงานศิลปะด้านเทคนิคภาพพิมพ์ของศิลปินนั้น ศิลปินจะมีการประเมินผลการทำงาน ตั้งแต่การแก้ปัญหาในการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของภาพร่างต้นแบบของผลงานจริงแล้ว โดยจะทำภาพร่างของผลงานหลาย ๆ ภาพ แล้วพิจารณาเลือกภาพร่างที่พึงพอใจ หรือดีที่สุดตามความคิดของศิลปิน ซึ่งถือได้ว่าเป็นการประเมินผลในขั้นแรก ก่อนที่จะมีการประเมินผลด้านการวางแผนการทำงาน การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของรูปแบบทางศิลปะกับเทคนิคที่จะนำมาใช้ก็ถือได้ว่าเป็นการประเมินผลในขั้นตอนต่อมาจนกระทั่งสร้างผลงานด้านเทคนิคกระบวนการทางภาพพิมพ์ ศิลปินก็จะมีการประเมินผลของความสมบูรณ์ทางด้านเทคนิค ถ้าผลงานชิ้นนั้นเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยตามความต้องการของศิลปิน ศิลปินก็จะหยุดการทำงานไว้แค่นั้น แต่ถ้าผลงานชิ้นนั้นยังไม่เป็นที่พอใจของศิลปิน ก็จะมีการแก้ไขอีกบ้างเล็กน้อยตามความเหมาะสม และความรู้สึกของศิลปิน

จากการศึกษาการประเมินผลของการทำงานศิลปะของศิลปินจนพบการประเมินผลการทำงานศิลปะของตัวศิลปินจะเกิดขึ้นตลอดทั้งกระบวนการในการทำงานศิลปะของศิลปิน เพราะศิลปินมีลักษณะการทำงานที่เน้นไปในเรื่องของการค้นคว้าทดลอง การปรับปรุงแก้ไขผลงานจนเป็นที่น่าพอใจของศิลปิน จึงเกิดขึ้นตลอดทั้งกระบวนการจนกระทั่งผลงานสำเร็จในขั้นสุดท้ายศิลปินก็ยังคงมีการประเมินผลของผลงานศิลปะที่ทำเสร็จขึ้นมา เพื่อตรวจสอบคุณภาพของผลงานว่าเป็นที่น่าพอใจของศิลปินหรือไม่ ถ้ายังศิลปินก็จะปรับปรุงแก้ไขจนเป็นที่น่าพอใจ แต่ถ้าผลงานชิ้นนั้นเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ไม่ว่าผลจะเป็นอย่างไร ศิลปินก็จะไม่ทำการแก้ไขผลงานชิ้นนั้นอีก แต่จะศึกษาปัญหาหรือข้อบกพร่องของผลงานชิ้นนั้น แล้วจะนำไปปรับปรุงแก้ไขในการทำงานศิลปะครั้งต่อไป ผลงานศิลปะของศิลปินจึงมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

จากการศึกษากระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินชั้นเยี่ยม พบว่าศิลปินจะมีขั้นตอนในการทำงานที่เริ่มต้นมาจากการที่ศิลปินเกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ที่มาจากความต้องการของตัวเองและความเชื่อมั่นในการทำงานศิลปะว่าจะสามารถทำให้ตนเองมีความสุข เกิดความรู้สึกพอใจกับการกระทำหรือการได้แสดงออกมุมมองของความคิดบางสิ่งบางอย่างออกมาในรูปของผลงานศิลปะ นอกจากนี้แรงจูงใจที่เป็นที่มาของความต้องการในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์จะมีที่มาจากความสนใจในด้านการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคภาพพิมพ์ ที่มีขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ มากมาย ทำให้สามารถมีโอกาสค้นคว้าทดลองเทคนิคทางศิลปะภาพพิมพ์ จนเกิดเป็นความสนุกสนานและความท้าทายในการทำงานศิลปะของศิลปิน ซึ่งการทำงานในลักษณะนี้เป็นเทคนิคการทำงานที่ศิลปินได้รับอิทธิพลจากการศึกษาในอดีตที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งในสมัยนั้นศิลปะภาพพิมพ์เพิ่งจะเผยแพร่เข้ามาสู่ระบบการศึกษาด้านศิลปะ ศิลปะในแขนงนี้จึงเป็นสิ่งแปลกใหม่และท้าทาย เป็นแรงจูงใจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ศิลปินเกิดความต้องการในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ขึ้นมา เมื่อศิลปินเกิดแรงจูงใจในการทำงานศิลปะขึ้นมาแล้ว ศิลปินก็จะมีขั้นตอนในการทำงานศิลปะตามกระบวนการทางศิลปะดังต่อไปนี้คือ

1. แรงบันดาลใจ ศิลปินจะมีแรงบันดาลใจเบื้องต้นที่สืบเนื่องมาจากความสนใจในการค้นคว้าทดลองทางด้านเทคนิคภาพพิมพ์ และความประทับใจในวิธีการทำงานศิลปะที่มีลักษณะเป็นการนำทัศนธาตุต่าง ๆ ทางศิลปะมาจัดวางองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้เกิดความเหมาะสม ความลงตัว และความงาม ซึ่งเป็นลักษณะการทำงานศิลปะแบบนามธรรมที่ศิลปินนิยมทำมาโดยตลอดในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ นอกจากนี้ศิลปินยังมีแรงบันดาลใจที่มาจากความประทับใจในรูปทรงเรขาคณิตที่เรียบง่าย และมีการจัดวางองค์ประกอบศิลป์แบบน้อย ๆ ใช้

องค์ประกอบเท่าที่จำเป็น จึงต้องอาศัยประสบการณ์และความแม่นยำในการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ แรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะที่เน้นเรื่องก้านคว่ำทดลองทางด้านเทคนิคและการจัดวางองค์ประกอบศิลป์นี้จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาในการทำงานศิลปะของศิลปินโดยตลอดแม้กระทั่งหันไปสร้างสรรค์ผลงานศิลปะด้วยเทคนิควิธีการอื่น ๆ แรงบันดาลใจเหล่านี้ก็ยังคงอยู่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก

2. การสร้างแนวความคิด ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปินส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีการสร้างแนวคิดที่เป็นรูปธรรมในการทำงานศิลปะ แนวความคิดที่สำคัญส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นเชิงนามธรรม คือความต้องการนำทัศนธาตุต่าง ๆ ทางศิลปะมาจัดวางใหม่ตามความรู้สึกนึกคิดของตนเอง เพื่อให้เกิดความเหมาะสมความลงตัวและความงาม ประกอบกับแนวความคิดที่ต้องการจะค้นคว้าทดลองหาสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ให้มีลักษณะเฉพาะตัว ขั้นตอนในการสร้างแนวความคิดนี้จะเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นภายในจิตใจที่สืบเนื่องมาจากแรงบันดาลใจในการทำงานศิลปะของศิลปิน

3. การแสดงออกทางรูปทรงศิลปะ ขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนที่ศิลปินจะแสดงออกถึงความต้องการที่จะถ่ายทอด แรงบันดาลใจและแนวความคิดของศิลปินให้ปรากฏออกมาในรูปแบบ รูปทรงศิลปะ ที่สามารถมองเห็นได้ วิธีการทำงานของศิลปินในขั้นตอนนี้ศิลปินจะใช้วิธีการคิด ประกอบกับการทดลองจัดวางองค์ประกอบศิลป์ ด้วยการสร้างภาพร่างของความคิดขึ้นมา ก่อน ซึ่งจะถ่ายทอดออกมาเป็นภาพร่างด้วยวิธีการเขียน หรือใช้วิธีการปะติดด้วยกระดาษ ซึ่งเป็นเทคนิคหนึ่งที่ศิลปินสามารถทดลองเปลี่ยนแปลงแก้ไขในเรื่องการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ภายในผลงานที่เป็นภาพร่างขึ้นมาก่อนที่จะนำไปสร้างเป็นผลงานจริงต่อไป ลักษณะของรูปทรงทางศิลปะที่ศิลปินนิยมใช้ในการทำงานศิลปะนั้น จะมีลักษณะเป็นการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของทัศนธาตุต่าง ๆ ที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องกันมาตั้งแต่ผลงานในอดีต จากผลงานในระยะเริ่มแรกที่มีลักษณะเป็นการใช้องค์ประกอบศิลป์ที่ค่อนข้างจะมากและมีความสลับซับซ้อนของรูปร่าง รูปทรง และรอยที่แปร่งที่รุนแรง หลังจากนั้นก็ได้มีการพัฒนาต่อมาจนมีลักษณะเป็นการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ที่เรียบง่าย ใช้องค์ประกอบน้อยเท่าที่จำเป็น ตามแบบอย่างของศิลปะแบบขอบคม (Hard-edge) ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ในระยะหลัง ๆ จะมีลักษณะการแสดงออกทางรูปทรงศิลปะที่เรียบง่ายเน้นรูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต และการจัดวางองค์ประกอบบนพื้นที่ว่างมีการใช้น้ำหนักภายในผลงานที่มีมิติที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

4. การใช้สีวัสดุและเทคนิคภาพพิมพ์ เมื่อศิลปินมีภาพร่างของความคิดที่ออกมาเป็นรูปทรงทางศิลปะแล้ว ศิลปินจะพิจารณาวางแผนการทำงานในขั้นตอนต่อไปด้วยเทคนิคภาพ

พิมพ์ จากการศึกษพบว่าผลงานภาพพิมพ์ของศิลปินส่วนใหญ่จะเป็นเทคนิคภาพพิมพ์ตะแกรงใหม่ ที่อาศัยหลักการในการสร้างภาพโดยการทำให้สีหรือหมึกพิมพ์ทะลุผ่านจากซึ่งเป็นแม่พิมพ์ตะแกรงใหม่ลงไปบนกระดาษ วิธีการในการสร้างแม่พิมพ์ตะแกรงใหม่ของศิลปินนั้น ศิลปินจะนำภาพร่างของผลงานมาขยายให้ได้ขนาดตามสัดส่วนที่ต้องการ แล้วนำมาทำเป็นต้นแบบในการสร้างแม่พิมพ์ สำหรับการสร้างลวดลายบนแม่พิมพ์นั้น ศิลปินจะใช้วิธีการกันด้วยกระดาษกาวน้ำ น้ำยาวานิชดำ กาวกระถิน และอื่น ๆ มาเป็นตัวกันบนจากตะแกรงผ้าไหมโดยเว้นส่วนที่เป็นภาพเอาไว้ ในส่วนของการสร้างแม่พิมพ์นั้นศิลปินจะมีเทคนิควิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว อาทิ การสร้างพื้นผิวด้วยการโรยผงทรายบนแม่พิมพ์ตะแกรงใหม่ในบริเวณที่ต้องการ แล้วใช้มือหรือวัสดุเกลี่ยให้กระจายตามที่ต้องการ แล้วจึงนำน้ำยาวานิชดำหรือ สีสเปรย์มาพ่นลงบนแม่พิมพ์ รอให้แห้งจึงเคาะเอาผงทรายออกจากแม่พิมพ์ก็จะได้พื้นผิวที่เป็นช่องว่างที่จะให้หมึกพิมพ์ผ่านลงไปได้ หรือการใช้เทคนิคการปาดไล่น้ำหนักสี ในผลงานภาพพิมพ์ชุดสุดท้าย ศิลปินจะใช้วิธีการตีสีบนแม่พิมพ์จนสามารถไล่น้ำหนักสีเข้ากันดีแล้วจึงปาดลงไปในส่วนที่เป็นช่องว่างให้หมึกพิมพ์ลงไป ซึ่งขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความชำนาญในการพิมพ์เป็นอย่างมาก ในการทูลงงานขั้นตอนนี้ศิลปินจะต้องมีการวางแผนการทำงานต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องมีการพิมพ์สีใดลงไปบนกระดาษก่อนหรือหลังเพื่อให้ได้ภาพผลงานตามที่ต้องการ และในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์แต่ละครั้งศิลปินจะมีการทำจำนวนพิมพ์ที่เหมือนกันของผลงานไว้ด้วยในจำนวนไม่มากนัก

5. การประเมินผล ขั้นตอนในการประเมินผลการทำงานศิลปะและผลงานศิลปะของศิลปิน จะเกิดขึ้นตลอดทั้งกระบวนการในขณะที่ทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ ถ้าขณะที่ทำงานอยู่นั้นเกิดมีสิ่งใดที่ศิลปินยังไม่พอใจภายในผลงานศิลปะที่กำลังทำอยู่ก็จะนำมาปรับปรุงแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ หรืออาจจะทำการพิมพ์ซ้ำลงไปใหม่ จนได้ผลงานเป็นที่น่าพอใจจึงหยุดการทำงาน การประเมินผลนี้จะเป็นขั้นตอนในการตรวจสอบคุณภาพของผลงานภาพพิมพ์เพื่อให้เกิดความแน่ใจก่อนที่จะทำการเซ็นชื่อและรายละเอียดของผลงานลงไปบนภาพผลงาน

กระบวนการทำงานศิลปะภาพพิมพ์ของศิลปิน จะเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการที่ศิลปินเกิดแรงจูงใจจนกลายเป็นความต้องการในการทำงานศิลปะขึ้นมา แล้วถ่ายทอดผ่านกระบวนการทางศิลปะที่อาศัยเทคนิคศิลปะภาพพิมพ์มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดให้ออกมาในรูปของผลงานศิลปะภาพพิมพ์ ขั้นตอนในการทำงานศิลปะภาพพิมพ์นั้นจะต้องมีการวางแผนการทำงานไว้ล่วงหน้า มีการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์และสถานที่เป็นอย่างดี จึงจะสามารถสร้างสรรค์ผลงานศิลปะภาพพิมพ์ที่มีคุณภาพออกมาได้